

III

מוסיקה יהודית בת זמננו
Contemporary Jewish Music

אהבת עולמים

הפיוט האנדלוסי
בין המגרב לירושלים

תזמורת ירושלים החדשה
עם ר' חיים לוק ואנסמבל הפיוט
שליד מכון בן צבי
ניהול אמנותי: עומר אביטל ויאיר הרצל

AHAVAT OLAMIM

Andalusian Hebrew Song
from the Maghreb to Jerusalem

The New Jerusalem Orchestra
with Rabbi Haim Louk and
the Piyyut Ensemble
of the Ben Zvi Institute

Artistic Directors: Omer Avital & Yair Harel

מרכז לחקר המוסיקה היהודית
האוניברסיטה העברית בירושלים

Jewish Music Research Centre
The Hebrew University of Jerusalem

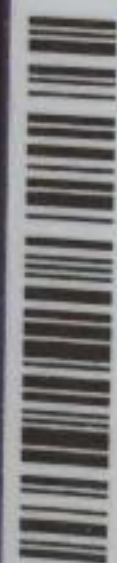

3460132_02
CD-09259_V02

אהבת עולמים

3460132_01
CD-09259_V01

AHAVAT OLAMIM

CD 9259 (1 - 2)

CD 9259 (1-2)

מס' 9259 (1-2)

הוצאת

קרן קשת

CD I

תקליטור I

A. SPRING	א. אביב
[1] Nerdi natan reho 6:11	[1] נרדי נתן ריחו
B. DIALOGUE	ב. דיאלוג
[2] Tzur she'eheyani 13:03	[2] צור שהחייני
C. LOVE - TASDIR RAML MAYA	ג. אהבה (תסדיר רמל מיה)
[3] Overture: Taqsim and Bitayin 5:09	[3] פתיחה: תקסים וביתאין
[4] Yedid nefesh 4:58	[4] ידיד נפש
[5] Omar l'Adonay mahsi 6:04	[5] אומר לה' מחסי
D. YEARNING, FOR WHERE? - TASDIR SIKKA	ד. געגועים לאן? (תסדיר סיכא)
[6] Overture: Taqsim and Tushyah 9:25	[6] פתיחה: תקסים ותושיא
[7] Hodu l'Adonay, Naqdishakh 8:14	[7] הודו לה', נקדישך
[8] Sgulati ve'or eynai 5:03	[8] סגולתי ואור עיני
[9] Transition to Nuba 3:24	[9] מעבר והקדמה לנובה
Mazmum, Lekha ha-El	מזמון, לך האל
[10] Smechim be'tzetam, 8:22	[10] שמחים בצאתם
Insiraf: Raaytu el-hilal,	אינשראף: ראית אלהילאל,
Yefefiyah livavtini,	יפיה לבבתיני,
Epilogue	אפילוג

CD II

תקליטור II

E. EXILE - MAQAM HIJAZ	ה. גלות (מקאם חיג'ז)
[1] Taqsim 13:13	[1] תאקסים
Eli, lama azavtani	אלי למה עזבתני
F. WANDERINGS	ו. נודדים
[2] Taqsim 2:14	[2] תאקסים
[3] Mi yitneni 'uf, Yonah 'ad 9:45	[3] מי יתנני עוף, יונה עד
anah, Ya'elam shevani	אנה, יעלם שבני
G. FANTASY - TASDIR ZARKA	ז. פנטזיה (תסדיר זרקא)
[4] Overture and Taqsim 4:29	[4] פתיחה ותאקסים
[5] Nura bey amram 2:48	[5] נורא בי עמרם
[6] Sha'ar petah dodi, Ya'alah 8:42	[6] שער פתח דודי, יעלה
H. REJOICING - TASDIR SIKKA ESPANYOL	ח. שמחה (תסדיר סיכא אספניול)
[7] Taqsim 7:13	[7] תאקסים
Hish ana	חיש אנא

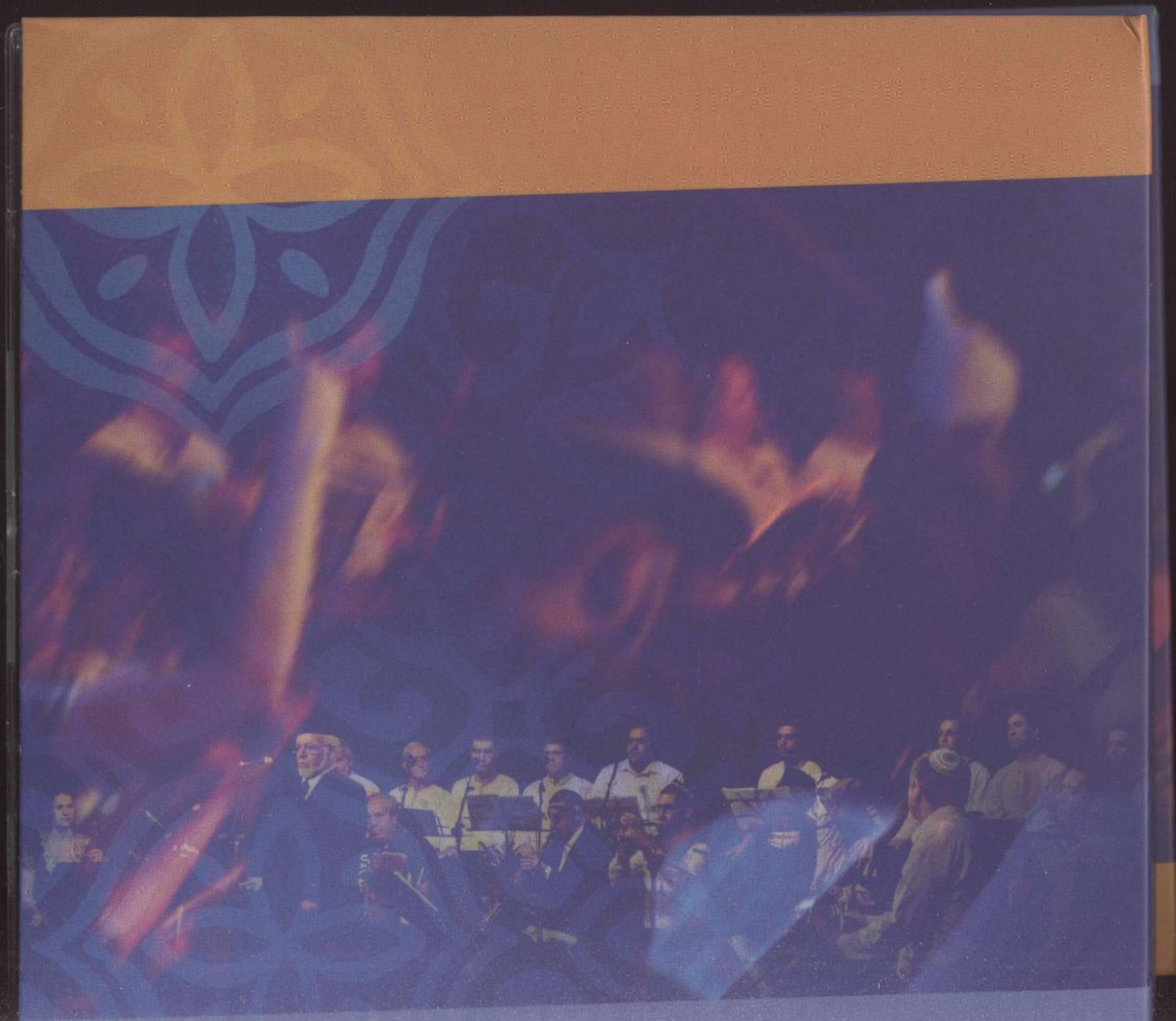

7 2 9 0 1 0 5 1 6 1 6 1 1

Jewish Music Research Centre - Hebrew University of Jerusalem
www.jewish-music.huji.ac.il

POB 39105 Jerusalem 91390, Israel
Tel: 972-2-6585059, Fax: 972-2-5611156

CD 9259

תזמורת ירושלים החדשה עם ר' חיים לוק ואנסמבל הפיוט שליד מכון בן צבי

אהבת עולמים

הפיוט האנדלוסי בין המגרב לירושלים

ירושלים, תשע"ב

מרכז לחקר המוסיקה היהודית,
האוניברסיטה העברית בירושלים

האוניברסיטה העברית בירושלים
הפקולטה למדעי הרוח
מרכז לחקר המוסיקה היהודית
בשיתוף עם הספרייה הלאומית של ישראל

עורכי הסדרה מוסיקה יהודית בת זמננו: אדוין סרוסי ויובל שקד

התקליטור יוצא לאור הודות לתרומות של:

ד"ר ג'ק ולואיז הופמן, פרת, אוסטרליה

קרן קשת

פסטיבל ישראל

קרן ירושלים

קרן מגי

בסיוע: בית אבי חי, אתר האינטרנט 'הזמנה לפיוט', מכון בן צבי לחקר קהילות ישראל במזרח

הוועדה האקדמית של המרכז לחקר המוסיקה היהודית

יו"ר: משה אידל

חגי בן-שמאי, רות הכהן, דון הרן, שלמה נאה, יום טוב עסיס, אליהו שליפר

מנהל: אדוין סרוסי

ניהול אמנותי והפקה:

עומר אביטל ויאיר הראל

המשתתפים

ר' חיים לוק - פייטן

חברי התזמורת: עומר אביטל - קונטרבס, דניאל זמיר - סקסופון, דוד מנחם - נאי ערבי, איתמר בורוכוב - חצוצרה, אלעד לוי - קמאנג'ה (כינור מרוקאי), ארמונד סבח - עוד, מנדולינה ואקורדיון, אלעד גבאי - קאנון, יניב רבה - עוד, איתמר שחר - נאי (חליל) תורכי, קרן טננבאום - כינור, אבנר קלמר - כינור, גליה חי - ויולה, הילה אפשטיין - צ'לו, יוחאי כהן - כלי הקשה, יאיר הראל - כלי הקשה.

אמנים אורחים: גרג טרדי (ארה"ב) - סקסופון טנור וקלרינט, יורם אזולאי - טאר (תוף אנדלוסי)

קריינות: ארז ביטון

מקהלת הפיוט שליד מכון בן צבי בהנהלת אברהם כהן עם הסולן משה לוק

עיבודים, הלחנה וניצוח: עומר אביטל

תחקיר, עריכה וניצוח מקהלה: יאיר הראל

הקלטה: יהודה זייתון

סאונד, מיקס ומסטרינג: אורי ברק

ניהול טכני: ניסים שיזף

עוזרת הפקה: מריאנה חנין

עריכת לשון: רותי פריד

עיצוב ועימוד גרפי: לוטה עיצובים

לא לפחד לומר את המלה נוסטלגיה אלמוג בהר

לא לפחד לומר
את המלה נוסטלגיה
לא לפחד
ללחש נעגועים
לא לפחד לומר
יש לי עבר
מנח בתוך קפסא
של זכרון נעול

לא לפחד
לקנות לי מפתחות
להצמיד עינים לחורי הפנעולים
עד שהכל יפתח
עד שאוכל להגניב מבט
אל פנימי

לא לפחד לומר
אני אדם שוכח
אבל יש לי זכרון
שלא מאכן לשכח אותי

מתוך "חוט מושך מן הלשון", הוצאת עם עובד, 2009.

הקדמה

"אהבת עולמים" היא הפקה מקורית המבוססת על מופע חי שנערך במסגרת פסטיבל ישראל בשנת תש"ע (2010). זהו התקליטור השלישי בסדרה 'מוסיקה יהודית בת זמננו' של המרכז לחקר המוסיקה היהודית. התקליטורים בסדרה החדשה הזו אינם באים להתחרות בשפע ההקלטות המסחריות המופיעות תחת התווית "מוסיקה יהודית" בישראל וברחבי העולם. מטרתם היא בעיקר לעודד יצירה ניסיונית השואבת מן המקורות - אותם מקורות שהמרכז לחקר המוסיקה היהודית שוקד לחקור ולפרש.

"אהבת עולמים" היא פרי דמיונם ויזמתם של המלחין ונגן הקונטרבס עומר אביטל ושל המוסיקאי ואיש החינוך יאיר הראל. זהו מסע בן זמננו אל תוך עומקה של מסורת המוסיקה האנדלוסית היהודית ממרוקו ומאלג'יריה. מסורת זו, המשותפת ליהודים ולמוסלמים, מושרשת בתכנים השונים של חיי היהודים בערי מרוקו: בתפילה, באירועי מחזור החיים, ובשירת הקודש שאינה ליטורגית, המכונה 'שירת הבקשות'. המסורת האנדלוסית היהודית הייתה תמיד מוקד לתיעוד ולמחקרים של המרכז לחקר המוסיקה היהודית. דמות מרכזית במפעל התיעוד, מזה כארבעים שנה, היא הרב חיים לוק, שעל זכרוננו המוסיקלי הנרחב ושירתו המופלאה מבוססת במידה רבה היצירה "אהבת עולמים". על כן הפקה זו היא מעין סגירת מעגל, המביאה את קולו של הרב לוק אל קדמת הבמה המוסיקלית הישראלית בת זמננו כשותף פעיל בעיצובה של במה זו, ולא רק כמוסר ידע למחקר בלבד.

במרכז התפיסה של "אהבת עולמים" נמצא חיבור חדש על בסיס הנובה האנדלוסית. במרוקו המושג 'נובה' הוא כינוי לרפרטואר הקלאסי, המורכב משרשרת קטעים קולים וכליים שמבוצעים ברצף, כשלרובם מודוס מוסיקלי משותף ומנגינות הבנויות מתאים מלודיים דומים. ה'תסדיר' (סדרה) הוא מקבץ מתוך הנובה, הכולל רצף קטעים שלהם תבנית מקצבית זהה, שמתפתחת מטמפו אטי למהיר ככל שהיצירה מתקדמת מקטע לקטע. על בסיס הצורות המסורתיות הללו בחרו אביטל והראל קטעים מתוך הרפרטואר של הרב לוק וחילקו אותם לשמונה פרקים, כל אחד מהם סביב נושא הנוגע בהווה הישראלית העכשווית ויחסה אל העבר המורכב והטעון שלה, כפי שהוא מתבטא במוסיקה.

הרפרטואר המשתקף ב"אהבת עולמים" יונק ממקורות רבים: פיוטים משירת הבקשות ה'עתיקות'; תפילות מסורתיות; סוגות מוסיקליות מגרביות (קרי צפון מערב אפריקה) 'פופולריות' שהמקור שלהן הוא לרוב במוסיקה ממערב אלג'יריה, שהייתה נפוצה מאוד ואהודה על פייטני מרוקו במחצית הראשונה של המאה ה-20, ובעיקר על הזמר היהודי סאלים הללי; צורות מודרניות וממוסחרות של פלמנקו ספרדי, שהיו נפוצות מאוד במרוקו באמצע המאה ה-20 באמצעות תקליטים וסרטי קולנוע, כגון שירים של הזמרים חואניטו וולדראמה ואלפרדו מולינה; שירי זמר עבריים מראשית המאה ה-20, וקטעים מקוריים. ברוב הסדרות משולבים קטעי אלתור מסוג התקסים (ברבים: תקאסים) הערבי המזרחי שאינו בנמצא במוסיקה האנדלוסית. הכללת התקאסים היא מחווה להוויה הישראלית המזרחית בה פועלים רוב הנגנים שהשתתפו בביצוע היצירה, היונקת מהמוסיקה הערבית המזרח תיכונית המודרנית.

המקורות הטקסטואליים של "אהבת עולמים" מגוונים ביותר ומתפרסים על פני אלפיים שנות יצירה ספרותית דתית בעברית, ומעט גם בערבית-יהודית מגרבית. נוסף על טקסטים עתיקים מתוך התפילה, כגון הפיוט "אל אדון על כל המעשים", נמצא ברפרטואר ייצוג של המשוררים העברים האנדלוסים של תקופת תור הזהב בספרד (סוף המאה ה-10 עד אמצע המאה ה-12), כגון ר' שלמה אבן גבירול, משוררים ספרדים שחיו במזרח התיכון אחרי גירוש ספרד (ר' ישראל נג'ארה) וכן משוררים שפעלו בצפון אפריקה מן המאה ה-17 ועד המאה ה-20 - עד ר' דוד בוזגלו, שנפטר בישראל בשנת תשל"ה (1975). שירת ר' דוד בוזגלו ב"אהבת עולמים" מסמלת יותר מכל את הקשר הפיזי בין מרוקו לישראל, בדמות המשורר המהגר, אשר ביסס את האסכולה האנדלוסית העברית המודרנית במרוקו והעבירה עם תלמידיו לישראל, שבה היא פורחת עד ימינו. לרב בוזגלו מצטרפים ארז ביטון, משורר ישראלי יליד מרוקו, ודוד שמעוני, משורר ישראלי ממוצא אשכנזי. בהערות לקטעים שבתקליטור כללנו מבחר מהטקסטים המושמעים ב"אהבת עולמים". את הטקסטים של הפיוטים בשלמותם אפשר למצוא באתר האינטרנט 'הזמנה לפיוט'. כל המשוררים ששיריהם כלולים בתקליטור זה דנים בנושאים משותפים כגון געגועים, אהבה (גשמית ורוחנית), גלות וגאולה (של יחיד ושל קהילה), שורשים ועקירתם, חלום ומציאות, שמחה ועצב. נושאים אלו הם מסד משותף לכל היוצרים, משוררים

ומוסיקאים, החוצה גבולות פיזיים ותרבותיים ומערער מושגים לשוניים נוקשים, כגון קודש וחול או מולדת וגולה.

את הקטעים בכל תסדיר עיבד עומר אביטל והם שוזרו זה לזה בשפה מוסיקלית עתיקה וחדשה בעת ובעונה אחת. שפה זו משלבת יסודות מן המוסיקה המזרחית והמערבית, כגון העיקרון של נגינה באוניסונו עם פיצולים הטרופוניים ואף אקורדים רגועים בהשראת הג'ז, המוסיקה בה עומר אביטל עוסק ברוב שנות הקריירה שלו. התוצאה הסופית היא יצירה רבגונית וייחודית שאפשר להאזין לה מזוויות שונות, רב-תרבותיות, רב-סגנוניות, ורב-משמעיות.

מפעל ייחודי זה קרם עור וגידים אחרי שנים רבות של חיפוש, לימוד, והשקעת משאבים מצד אביטל והראל. המופע בפסטיבל ישראל יצא לפועל הודות לכך שמארגני הפסטיבל האמינו ברעיון החדשני הזה ובמימושו המוצלח. מיטב המוסיקאים הישראלים הפועלים בסגנונות ובהקשרים שונים נרתמו בהתלהבות לביצוע היצירה הזאת, וגם להם מגיעה תודה על ההשקעה. הגשמת המטרה לא הייתה אפשרית לולא הרב חיים לוק, אשר נתן את ההשראה, שימש כמנחה של כל המוסיקאים המשתתפים, וביצע את היצירה רחבת ההיקף הזאת, הדורשת מאמץ קולי עצום והתאמות לעולמות מוסיקליים שלא היו מנת חלקו עד כה. התוצר הסופי הוא, אם כן, גם מחווה לתרומתו של הרב חיים לוק לתרבות הישראלית העכשווית.

למשימה נרתמו מממנים נוספים, שאנו מודים להם מאוד: קרן ירושלים, קרן קשת וקרן מגי. עזרו מאוד גם מענקים של ד"ר ג'ק הופמן ורעייתו מאוסטרליה, התורמים לקידום הסדרה 'מוסיקה יהודית בת זמננו' של המרכז לחקר המוסיקה היהודית. תרומה נוספת, לא רק בחומר אלא גם בידע, תרם אתר האינטרנט 'הזמנה לפיוט' שייסדה קרן אבי חי. החיבור בין המרכז לחקר המוסיקה היהודית לאתר זה, מצליח בשנים האחרונות להוליד פרויקטים רבים המנגישים את המסורת המוסיקליות של הקהילות היהודיות לקהל הרחב בישראל ובחוץ לארץ. מכון בן צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, עוד יחידת מחקר של האוניברסיטה העברית בירושלים, העמיד לרשות "אהבת עולמים" את מקהלת הפיוט שלו, ועל כך אנו אסירי תודה. לצוות המנהלי של המרכז לחקר המוסיקה היהודית, בניהולה של שרי סליס, אנו מודים כתמיד על הטיפול בפרויקט המורכב הזה מול הנהלת האוניברסיטה העברית בירושלים.

מפעל זה הוא נדבך נוסף בעשייה של המרכז לחקר המוסיקה היהודית, בו המושגים "מחקר" ו"קומפוזיציה" אינם יותר שני תחומים נפרדים או מנוגדים בשדה המוסיקה. מאז שנוסד בשנת 4691, פועל המרכז לחקר המוסיקה היהודית בצומת של אתנוגרפיה מוסיקלית ושל החברה והתרבות במדינת ישראל. לפיכך יאה למרכז לפרסם יצירה היונקת ממסורות הפיוט והתפילה של יהודי המגרב, שהן במוקד המחקר האתנומוסיקולוגי.

אדוין סרוסי

על המופע "אהבת עולמים" ועל תזמורת ירושלים החדשה

שנים רבות של חיפוש מוסיקליים ורוחניים, שהצטלבו לבסוף בירושלים, הביאו למופע הבכורה של תזמורת ירושלים החדשה - תזמורת ישראלית-בינלאומית שקמה במגמה ליצור צליל מקומי חדש, עכשווי ורב-תרבותי, היונק מהשורשים המוסיקליים של הקהילות היהודיות באשר הן וכן מן המרחבים התרבותיים החובקים אותן. מטרת התזמורת היא להנציח את הצליל המסורתי, על מרכיביו הסגנוניים והאסתטיים השונים, וגם לשאוף לעיבוד אֶמנותי בעל מעוף ודמיון. במופע הראשון ארחה התזמורת את הרב חיים לוק, מגדולי הפייטנים הצפון אפריקאים בדורנו - רב, מוסיקאי ואדם יוצא דופן.

התזמורת מפגישה מוסיקאים מעולים ומובילים מישראל ומהעולם, מתחומי המוסיקה המערבית-הקלאסית, המזרחית-הקלאסית והג'ז, אשר הופכים יחד לגוף מוסיקלי אורגני המשלב בין נגנים ממסורות שונות. באופן זה אנו מקווים שהתזמורת גם תטפח פתיחות וקירוב לבבות בין אֶמנים וקהלים מכל גוני הקשת החברתית במדינת ישראל ומחוץ לה.

העיר ירושלים היא הבית הטבעי של התזמורת. ירושלים מייצגת יותר מכל את פניה המורכבים והאינטנסיביים של התרבות הישראלית. יש בה מפגש יומיומי מתוח, אבל גם בעל פוטנציאל מפרה, בין העתיק לעכשווי, בין המערב למזרח, בין הדתי, המסורתי והחילוני, בין תפילות יהודיות, מוסלמיות ונוצריות בעלות שבעים פנים, ובין קולות שונים השזורים במרקם פוליפוני ההולך ולובש צורות שונות לאורך ציר הזמן. בגיבוש התפיסה של התזמורת אנו מבקשים לטוות חוטים מעל לתהומות השִׁכְחָה וההשכחה, ולחבר בין עבר ועתיד, בין מסורת ויצירה עכשווית, בין המזרח התיכון (המִשְׁרָק) וצפון אפריקה (המִגְרֵב, המערב), בין מזרח אירופה ומערבה. במעשה היצירה אנחנו מבקשים לקבץ את גלויות הנשמה היהודית, שהוגלתה דווקא בארץ ישראל, להיפתח אל חכמת הדורות ולנוע אל ריבוי הקולות כתיקון לשבר התודעתי שההגירה והניתוק גרמו.

אנו מודים מקרב לב לכל התומכים שאפשרו את קיומו של המופע "אהבת עולמים" ולכל

המוסיקאים והיוצרים הנפלאים ששותפים איתנו ביצירתו. תודה מיוחדת אנו חבים למשורר
אלמוג בהר על שהיה שותף בגיבוש התפיסה של המופע ועל ניסוח הרעיונות הכלולים בדברים
אלה.

עומר אביטל ויאיר הראל

על פרקי היצירה

יאיר הראל

תקליטור 1

א. אביב

1. נרדי נתן ריחו / ר' אברהם אבן מוסה

את הפיוט לחג השבועות "נרדי נתן ריחו" כתב הפרשן המקובל והפייטן ר' אברהם אבן מוסה (ת"כ לערך - תצ"ג, 1660 לערך - 1733) שפעל בתוניסיה. יהודי מרוקו שרים אותו באירועים שונים של שמחה על מתן תורה. סביב הלחן הבהיר והאופטימי הזה, במובה 'רצד דיל', מוצגים בהדרגה הצבעים השונים של התזמורת, היוצרים יחד מרקם ייחודי של אנסמבל מזרחי צפון-אפריקאי קלאסי, המשלב חטיבת כלי נשיפה בסגנון ג'ז וחמישיית מיתרים. זו מעין ברכה הפותחת את היצירה כולה, ובה האמנים מודים על שזכו להתקבץ וליצור יחד ו"לקבל תורה" ממעמקי זיכרוננו המוסיקלי, האישי והקהילתי כאחד, של ר' חיים לוק.

נרדי נתן ריחו

נרדי נתן ריחו מלך במסבו
יום עשה ה' נגיל נשמח בו

אל נתן לעמו תורה תמימה
יפה כלבנה ברה כחמה
נותנת לפתאים דעת ומזמה
ירדה משחקים משמי רומה
לעם אשר אהב בכל לבבו.

מסועה וסער מפלט החישה
והוצא מתוך כור אבן הראשה
סמוך הנופלה עדה קדושה
נשמת חי תברך נערץ בקדשה
ורוח כל בשר נשמת חיים בו.

ב. דיאלוג

2. לדבר בעצם הנהרה / ארז ביטון ; צור שֶהַחִינִי / ר' דוד בוזגלו

במרכז הפרק השני של "אהבת עולמים" נמצא הפיוט "צור שֶהַחִינִי" (מקאם נהוואנד שעבי) מאת ר' דוד בוזגלו, גדול פייטני יהדות מרוקו במחצית השנייה של המאה ה-20. הפיוט חובר על פי השיר הערבי "איילי חייאני" (أيلي حياي). שיש בו ניחוח של הסגנון ה"שעבי" (עממי) המרוקאי, וחיבר אותו הזמר והמלחין המרוקאי מחמד פויטה (محمد فويته), הנחשב לאחד מאבות המוסיקה הפופולרית המרוקאית המודרנית (נפטר בשנת 1996). הפנטטוניות שבולטת בלחן נועדה להזכיר סגנון ברברי, האופייני להרי מרוקו ומערב אלג'יריה. במהלך היצירה מתפתחת העצמה קצבית, שמובילה לדיאלוג בסגנון הג'ז בדמות סולו סקסופון טנור של גרג טרדי, אורח התזמורת בפרויקט "אהבת עולמים". קודם לביצוע הפיוט קורא ארז ביטון, המשורר הישראלי ממוצא מרוקאי, את שירו "לדבר בעצם הנהרה", שכותר המשנה שלו הוא "שחרית לרבי דוד בוזגלו, מגדולי פייטני יהדות מרוקו" (מתוך "ציפור בין יבשות", הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1990). ביטון מתכתב בשירו עם ר' דוד בוזגלו, שכמוהו איבד את מאור עיניו אך לא הפסיק לשורר, וקורא לו: "בוא מן הפינה אל במת הבמות". נדמה כי "אהבת עולמים" מגשימה את משאלתו של ארז ביטון.

לְדַבֵּר בְּעֶצֶם הַנְּהָרָה

נוסח א'

אַרְשָׁה לְעֶצְמִי לֹמֵר
מִשְׁהוּ בִּי נִתֵּר לְשִׁמְעַת אֶת שְׁמִי
אַרְשָׁה לְעֶצְמִי לֹמֵר
עֲסִיס אֶהְבֵּתִי נִגֵּר עַל סֵף דִּלְתִּיךָ
בּוֹא מִן הַפֶּנֶה
אֶל בְּמַת הַבָּמוֹת
ר' דָּוִד בּוֹזְגָלוֹ
מִשְׁהוּ בִּי נִתֵּר אֶל הַד צְלִילִיךָ
כִּי בִלְכַתִּי אַחֲרֵי הַגְּעֵתִי אַחֲרִיךָ
ר' דָּוִד בּוֹזְגָלוֹ.

נוסח ב'

בּוֹא מִן הַפֶּנֶה
אֶל בְּמַת הַבָּמוֹת
ר' דָּוִד בּוֹזְגָלוֹ
בְּזַכְרִי אוֹתְךָ
לְבִי עֶץ שֶׁתּוֹלַע עַל פִּלְגֵי מִים
בִּלְכַתִּי אַחֲרֵי הַגְּעֵתִי אַחֲרִיךָ
אֲזִי מִצַּאתִי מִפְּנֵי בִפְנִיךָ
שֵׁם כָּל חֲלוּמוֹתֵי עָלֶיךָ
אַתָּה וְאֲנִי מִמְּצַקֶּת הַדְּבֶשׁ
אַתָּה נִפְגַּשְׁתִּי בְּעֶצֶם הַנְּהָרָה.

צוּר שֶׁהַחֲיָנִי

צוּר שֶׁהַחֲיָנִי דֶּרֶכּוֹ הִנַּחְנִי בּוֹ כָּל מַעֲיָנִי
עָלִיו מִשְׁעָנִי כִּי הוּא עָשָׂנִי וְהוּא קִנְנִי
לוֹ הִבְדִּילָנִי אוֹרוֹ עָטָנִי צוּר שֶׁהַחֲיָנִי

מִיּוֹם הַגָּלְנִי
לוֹ אֶשָּׂא עֵינִי
בּוֹ בְּטַח לְבִי
חוֹרָשִׁים עַל גְּבִי
הֵן הֵן אֵל שְׂגִיָּא
יוֹם יוֹם בּוֹ אֶהְגֶּה
צוּר שֶׁהַחֲיָנִי...

רְחוּקִים יִקְרִיב
מִיַּד כָּל יָרִיב
יַחֲיד אֵין שְׁנִי
יַחֲוֹן עִם עָנִי
כַּתְּמָר יִשְׁגֶּה
אִקְרִיב אֶת חֲגִי
צוּר שֶׁהַחֲיָנִי...

עַל יַד אֱלֹהֵי
יִצִּיל צְבִיָּה
אֵין לְהִמָּשִׁילוֹ
יִרְחִיב גְּבוּלוֹ.
דָּוִד מְשִׁיחוֹ
עַל רֹאשׁ מְזֻבָּחוֹ.

ג. אהבה - תסדיר בנובה רמל מייה

3. פתיחה, תקסים קמאנג'ה, ביתאיין

4. יָדִיד נֶפֶשׁ / ר' אלעזר אזכרי

5. אומר לה' מחסי / מסעוד

הפרק "אהבה" בנוי סביב הנובה רמל מייה, המעוררת במאזין תחושה של ערגה, כמיהה, ורוחניות. במסורת האנדלוסית המוסלמית נובה זו משמשת בעיקר לשירה הדתית ולשבח הנביא. בפתחת הפרק מבוא כלי קצר, המציג את המוטיב המרכזי של הלחן בעיבוד תזמורתי רב-קולי. לאחריו שני קטעי סולו מאולתרים המבוצעים ללא פעמה קבועה: הראשון בקמאנג'ה (כינור מרוקאי, בביצוע אלעד לוי) והשני בשירה. שניהם מציגים את המהלכים המלודיים האופייניים של הנובה. לאחר הפתיחה הזאת מושר הפיוט "ידיד נפש" שמחברו, ר' אלעזר אזכרי (או אזיקרי; צפת, רצ"ג-ש"ס, 1533-1600), הגדיר כ"בקשה על ייחוד וחשק האהבה". הפיוט זכה למקום של כבוד במסורת היהודית בכלל ובמסורת המרוקאית בפרט, בה הותאמו לו לחנים רבים. הלחן שנבחר כאן הוא ממקור אלג'יראי, בעיבוד המרחיב את ההרמוניה המסורתית ומדגיש את רביעיית המיתרים. חותם את הפרק "אומר לה' מחסי", שכתב משורר בשם מסעוד (אולי ר' מסעוד בן מרדכי אסבעוני ממראכש, שפעל בסוף המאה ה-19 וראשית המאה ה-20). זהו פיוט סוחף ואנרגטי, המושר על פי רוב בשירת הבקשות ובברית מילה, בשל דמותו של אליהו הנביא המופיעה בפזמון החוזר.

יָדִיד נֶפֶשׁ

יָדִיד נֶפֶשׁ אֶב הַרְחֵמֶן	מִשׁוֹן עֲבָדְךָ אֶל רְצוֹנְךָ
יְרוּץ עֲבָדְךָ כְּמוֹ אֵיל	יִשְׁתַּחֲוֶה מֹל הַדֶּרֶךְ
כִּי יַעֲרֹב לוֹ יְדִידוֹתְךָ	מִנֶּפֶת צוּף וְכָל טַעַם
הַדּוֹר נָאָה, זִיו הָעוֹלָם	נֶפְשִׁי חוֹלֵת אֶהְבֶּתְךָ
אָנָּה, אֵל נָא, רִפְּאֵה נָא לָהּ	בְּהִרְאוֹת לָהּ נֶעַם זִיוְךָ
אֲזִי תִתְחַזֵּק וְתִתְרַפֵּא	וְהִיֵּתָה לָהּ שְׂמֵחַת עוֹלָם

אמר לה' מחסי

אמר לה' מחסי ומצודתי
נכספה כלתה רוחי ונשמתי
ימינך תושיע בזאת ידעתי
יבוא טוב ויקבל טוב מטוב לטוב
אלהיו הנביא זכור לטוב

מטה אהרן צמח צץ נתפאר
זית רענן יפה פרי תאר
חכמה מפארה בכלי מפאר
הנחילו צור מושיעו אור השפיעו
ברית כהנת עולם לו ולזרעו
אלהיו הנביא זכור לטוב

סוד נפש קדשת אדם ראשון הוא
אורה זרח על נדב ואביהו
תרי פלגי דגופא כאחד הוא
מי ידע סגלתו וקדשתו
פאר חבוש לראשן כמו חתן
אלהיו הנביא זכור לטוב

קולי אל ה' הוא רב מחולל
לבעל החטם אני מתפלל
אור מלך משיח יזרח כהילל
אז יתגדל כבודו ירום הודו
יגבר ותנשא מלכות יחודו
אלהיו הנביא זכור לטוב

אלהי אבי
נפשי תוך קרבי
כי חפצת בי
נטע גן רטב
מה נעים מה טוב

הדור בלבשו
פריו ועצו
נזר על ראשו
אשר ידעו
וכתר שם טוב
מה נעים מה טוב

יציר כפים
סוד העינים
נפש שנים
ועז תפארתו
זו מדת הטוב
מה נעים מה טוב.

שוכן מרומים
מלא רחמים
נגד העמים
עלינו חסדו
על הקר הטוב
מה נעים מה טוב

ד. געגועים לאן? - תסדיר בנובה סיכא ומזמום

6. פתיחה - תקסים אקורדיון ותושיא

7. הודו לה', נקדישך ונעריצך

8. סגולתי ואור עיני / סאלם

9. מעבר והקדמה לנובה מזמום ; לך האל / מחבר לא ידוע

10. שמחים בצאתם ; אינשראף: ראית אלהלאל ; יפיפיה לבבתיני ; אפילוג

הפרק "געגועים" הוא הארוך והמורכב ביותר ב"אהבת עולמים" ויש בו שני חלקים - תסדיר בנובה סיכא המתפתח לחלק השני, שהוא תסדיר בנובה מזמום. לנובה סיכא מאפיינים מודליים משותפים עם אחד הסולמות המרכזיים בפלמנקו הספרדי. בכך היא מסמלת באזני מאזינים רבים את הקשר ההיסטורי שבין המוסיקה העירונית של מערב צפון אפריקה לבין המורשת האנדלוסית מספרד. התסדיר נפתח בהקדמה כלית שבה מספר קטעים. במרכז הקטע הראשון, המציג את הנובה, יש סולו באקורדיון (ארמונד סבח), כלי שאימצו בחדווה במרוצת המאה ה-20 נגני מוסיקה אנדלוסית, כתוצאה מהחשיפה לשלטון הקולוניאלי האירופי. בהמשך הפתיחה מושמעת יצירה תזמורתית (תושיא) המבשרת את המוטיבים המרכזיים שיופיעו בהמשך התסדיר. פתיחה קולית קצרה, שבה מושרים שני פסוקים מתוך פרק קי"ח מספר תהלים, מכינה את הופעתה של ה"קדושה", אחת התפילות המרכזיות בסדר התפילה כולו. ר' חיים לוק שר אותה על פי לחן ספרדי מתוך הסרסואלה (אופרה קלה ספרדית) "לה ליינדה דיל ביסו" (אגדת הנשיקה) שהלחינו Juan Reveriano Soutullo Otero (1880-1934) ו-Juan Vert Carbonell (1890-1931), אשר הוצגה לראשונה במדריד ב-18 בפברואר 1924. הקדושה מבוססת על חלקו הראשון של קטע ביניים כלי (Intermedio) המשובץ בין התמונות של המערכה האחרונה, כדי לאפשר לאנשי הבמה להחליף את התפאורה. הקטע הזה פורסם בהקלטות מסחריות ברחבי העולם ההיספני, בעיקר בראשית שנות ה-50 של המאה הקודמת, וסביר להניח שאחת ההקלטות הללו היא המקור שממנו אימצו את הלחן פייטנים וחזנים מרוקאים. על פי עדותו של יוסי לוק באתר האינטרנט 'הזמנה לפיוט' (במדור 'שיתופיוט'), ייתכן

שהאימוץ החל אצל החזן והמורה יצחק קדושים, מנצח המקהלה בבית הספר "אם הבנים" בקזבלנקה, שבו למד ר' חיים לוק.

העיבוד לתזמורת יוצר מרקם רבגוני, כמעין הד של מקהלת האופנים והשרפים המוזכרת ב"קדושה". משם ממשיך התסדיר לפיוט משירת הבקשות - "סגולתי ואור עיני" מאת משורר בשם סאלם - הכלול כבר בקבצים מוקדמים של פיוטים מאלג'יר, בלחן מעורר געגועים. אלו געגועים לארץ ישראל שאפיינו את הדורות הקודמים, המתערבבים בגעגועים של דור חדש של ישראלים לתרבות היהודית מספרד ומהמגרב.

בחלק השני של הפרק נכנסים למרחב מודלי חדש, באמצעות מודולציה אל נובה מזמון, שהיא בעלת אופי מזורי ובהיר. לאחר פתיחה קצרה (סולו קמאנג'ה) מבוצעים שני פיוטים: "לך האל", פיוט מיסטי העוסק בעשרת הספירות, בלחן במשקל 5/4 (משקל יוצא דופן במוסיקה האנדלוסית), ולאחריו, בלחן שונה, קטע המתחיל במילים "שמחים בצאתם", מתוך הפיוט הקדום "אל אדון על כל המעשים" הכלול בתפילת שחרית של שבת. טקסט זה סוגר מעגל מבחינה רעיונית עם הקדושה שפתחה את התסדיר, ומתאר את השירה השמימית בעת יצירת המאורות. הלחן מבוצע במקצב סוחף במשקל 6/8 (אינשרף), המשקל החותם לרוב את התסדיר האנדלוסי. במקצב זה, שנמשך ומאיץ, מבוצע גם הקטע החותם, שבו שרים לסירוגין את הקסידה הערבית הקלאסית "רֵאִיֶּת אֱלֹהֵי־אֵל" (رَأَيْتُ الْهَلَالَ) (תרגום לעברית: אלמוג בהר) ואת הפיוט "יפיפה לבבתיני" (מחבר לא ידוע), שהותאם ללחן של השיר הערבי הזה. לאחר סיום המהלך המקצבי האופייני הזה, מגיע אפילו מפתיע (סולו סקסופון - גרג טרדי).

הודו לה'

הודו לה' כי-טוב כי לעולם חסדו.
יאמר-נא ישראל כי לעולם חסדו.

נקדישך

נקדישך ונעריצך כנעם שיח סוד שרפי קדש
המשלשים לך קדשה וכן כתוב על יד נביאך
וקרא זה אל זה ואמר.

סגלתי ואור עיני

סגלתי ואור עיני
נעימות חיש לאישוני
למתי לך אסיר נערות
ותבטח על זמן שחרות
כבר חלף זמן בחרות

לך האל

לך, האל, לך כתר וחכמה
להבין ולהשכיל יש מאין
ותפארת והנצח וההוד
ובם היסוד וגם עמם המלכות
ואלה הם שמות עשר ספירות
והמיחד למי המה ביחוד

שמחים בצאתם

(מתוך הפיוט "אל אדון על כל המעשים")

שמחים בצאתם ששים בבואם.
פאר וכבוד נותנים לשמו.
קרא לשמש ויזרח אור.
שבח נותנים לו כל צבא מרום.

וחי עולם אשר החיה
אשר חשק לתלפיה
תהיה טפוף ותתגאה
ותתגדל ותתראה
היש תקוה להתגאה

והבינה בלב משכיל שמחה
והחסד ומדת הגבורה
לך כלם קשורים בקשירה
והם אחד ובמספר עשרה
וקוצץ בם תהי נפשו קצרה
תהי נפשו בגן עדן צרורה

עושים באימה רצון קוניהם.
צהלה ורנה לזכר מלכותו.
ראה והתקין צורת הלבנה.
תפארת וגדלה שרפים ואופנים וחיאת הקדש.

רֵאִיתִי אֶלְהֵלָאֵל - ראיתי את סהר הירח

רֵאִיתִי הֶלְלָל וּוְجֵה הַחֲבִיב	فَكَانَا هَلَالَيْنِ عِنْدَ النَّظَرِ
فَلَمْ أَدْرِ مَنْ حَيَّرَنِي فِيهِمَا	هَلَالِ الدَّجَى مِنْ هَلَالِ الْبَشَرِ
ראיתי את סהר הירח ואת פני האהוב	והיו כשני ירחים בעיני המתבונן
ולא הבחנתי בשל בלבולי ביניהם	בין ירח הליל ובין ירח האנוש

יִפִּיפִיָּה לְבַבְתִּינִי

יִפִּיפִיָּה לְבַבְתִּינִי הַמַּתִּינִי	עד אור בוקר ליני הלילה ליני
סבור אסבור לך דודי חסיני	כי תשלח לי את משיחי וקציני

תקליטור 2

ה. גלות

1. תקסים נאי ; אלי למה עזבתני / ר' דוד בוזגלו

הפרק נפתח בתקסים נאי תורכי (איתמר שחר) במקאם חיג'אז - מקאם שבמסורת הערבית מיוחס לו הכוח לעורר געגועים, כאב וכיסופים. לאחר הפתיחה שרים את "אלי למה עזבתני", פיוט מאת ר' דוד בוזגלו, שחובר על פי לחן של קסידה מרוקאית (צורה פואטית ומוסיקלית הדומה לבלדה). המשורר זועק וקורא לאלוהיו לתת את הדין על שהתרחק מעמו וזנח אותו בגלותו. בפרפראזה על המידות שהתורה נדרשת בהן, שהן כלים של לימוד הלכתי-תלמודי, פונה ר' דוד בוזגלו לאלוהים ומבקש ממנו לקיים את הבטחתו ולגאול את עמו. באמצע הפיוט נשמעת מודולציה מפתיעה לעבר נוֹבָה מזמזם המז'ורית, והאווירה נעשית אופטימית יותר. שינוי האווירה מודגש על ידי אלתור קולי המציג את הנובה החדשה. בקטע הסיום מתחלף המשקל מ-4/4 ל-6/8 סוחף. עם סיום המהלך הריתמי האנדלוסי המקובל הזה, מופיע עוד אפילוג מפתיע (סולו סקסופון - דניאל זמיר).

אלי למה עזבתני

אלי למה עזבתני שוכן בר נע במדבר ראה כי אזלת ידי ואין דן דיני
נענעתי ראשי לכל גל ומשבר עד כי עבר כלי עלמא קא מפלגי בעם עני
לא ראי זה כראי זה ושוד גבר מלגו ולבר לא זו אף זו קתני ורב יגוני
גזרה שוה מופנה מול עם נבר נקי ובר קל וחמר שניהם אמצו ממני
כמאן אזלא צרת בת בכל מעבר מר מאי סבר תיובתא דרב חסדא יחיד אין שני
צור לבבי עד מתי בי תתעבר קים דבר אז דברת בחזון להושיעני
נפקא רוחי בקרבי תוך מאסר זעף וסר מה מצינו בגולה אף שוד ועני
בנין אב ומקדשך הלא נמסר ביד הצר כלל ופרט אי נקי שודד המוני

יבוא השלישי יכריע מקדש נשמר מכל משמר אהל בל יצען יוקם זבול משכני
צור לבבי עד מתי בי תתעבר קים דבר אז דברת בחזון להושיעני

1. נדודים

2. תקסים עוד

3. מי יתגני עוף / דוד שמעוני

יונה עד אנה / ר' יעקב אבן צור (מקאם חיג'אז תוניסאי)

יעלם שבני / ר' ישראל נג'ארה

הפרק נפתח בתקסים עוד (יניב רבה) במקאם נהוונד, המוביל לשיר הישראלי "שיר הנודד" מאת דוד שמעוני, בפרשנותו הייחודית של ר' חיים לוק. הטקסט הותאם ללחן עממי של יהודי בוכרה, כנראה על ידי הזמרת ברכה צפירה, הטוענת בספרה "קולות רבים" (רמת גן, 1978, עמ' 183) שהמשורר חיבר את השיר עבורה. מתוך המרקם ההרמוני של השיר הישראלי נובע הפיוט "יונה עד אנה תלכי" מאת הפייטן, הפוסק והמקובל ר' יעקב בר' ראובן אבן צור (מקנס, תל"ג - פאס, תקי"ג, 1673-1753), כסוג של הד ומענה. הפיוט מושר במקצב לא שגרתי במשקל 7/8, והמודוס מתפתח לכיוון חיג'אז (בנוסח התוניסאי). הפיוט הבא ברצף, "יעלם שבני" מאת ר' ישראל נג'ארה, מושר במקצב ייחודי נוסף במשקל 10/8, ומשלים את המהלך הרעיוני, הנרמז בטקסטים, של נדודים בגלות ושל תפילה לגאולה.

שיר הנודד

מי יתגני עוף צפור כנף קטנה
בנדודי אינסוף נפשי מה מתענה

מי יתגני עוף צפור כנף קטנה
אשר בקן הטוב תנוח שאננה
יונה עד אנה תלכי
יונה עד אנה תלכי
נעה גם נדה בגולה

מנעי נא קולך מבכי
יעלת חן הכלולה
על כל עלמות תמלכי
לשם תפארת וטהלה
לא יקרא לך עוד עזובה
לא תוסיפי עוד [ל]דאבה
הנה שופטין אשיבה
פקדם וכבתחלה

יַעֲלֵם שְׁבִי

יַעֲלֵם שְׁבִי

מִתִּי שֶׁב אֲנִי

נֶעֱלֵם זְמַנִּי
אֶל מוֹשֵׁב עִירָם

שׁוּר, צוּר יִשְׂרָאֵל

אֱלֹהֵי מִגְדֵּיאל

בֶּנֶךְ, עֶבֶד אֶל

וְאֱלֹהֵי עִירָם

רְאֵה לְחוּצִים

יִהְיוּ נִקְבְּצִים

בֵּיד לְחוּצִים

מֵהָר אֶל עִירָם

אֶל צִיּוֹן, הוֹשֵׁעַ

צַדִּיק וְנוֹשֵׁעַ

וְלִשְׁבֵי פֶשַׁע

רוֹכֵב עַל עִירָם

ז. פנטזיה - תסדיר בנובה זרקא

4. פתיחה ותקסים עוד

5. נורא בי עמרם / ר' נתן ג'יאן

6. שער פתח דודי / ר' שלמה אבן גבירול

יעלה יעלה / ר' ישראל נג'ארה

אחרי פרקי הגלות, הגאולה, הנדודים והאהבה, מגיע פרק המוקדש לפנטזיה, בהשראת הרעיון המחבר את פרקי "אהבת עולמים" ואת מעשה היצירה של האמנים - חיבור שמביא את דמיון היוצר למרחבים חדשים של צליל מרובה פנים וסוחף. בפתיחה שזור מוטיב מתוך הפיוט "נורא בי עמרם", שמתפתח בהמשך ומגיע למקומות חדשים. מיד לאחר מכן נשמע תקסים עוד (ארמונד סבח) ואחריו פתיחה קולית המציגה את הנובה החדשה - זרקא (מתוך המסורת האנדלוסית האלג'רית). הפיוט "נורא בי עמרם" מאת נתן ג'יאן (פעל במרוקו במאה ה-19), הוא מתוך שירת הבקשות של יהודי מרוקו, ונשמע על פניו כמו ריב בין שני ידידים שלבסוף מוצאים את הדרך לשלום, אך למעשה הוא מורכב הרבה יותר. הפייטן פותח במאמר הגמרא אודות היצר הרע המשול לאש שורפת, עובר לתורה ומציין אותה כ"תבלין" ליצר הרע, ממשיך אל עם ישראל ואל הקב"ה, וחותם בציפייה לאורו של משיח ולגילוי שכינה. הלחן הוא ייחודי למסורת היהודית והוא בעל אופי של קסידה מרוקאית. מייד אחריו בא הפיוט של ר' שלמה אבן גבירול "שער פתח דודי", שבו המשורר מבקש לצאת מן המצור אל החופש. הלחן מבוסס על הקסידה המרוקאית הפופולרית ביותר עד היום, "אנא מאלי" (או: מאני) פיאש" (أنا ما لي فياش - אני, על מה יש לי להתלונן?), שפרסם הזמר הגדול עבדסדק שקארה (Abdesadek Chekara, 1931-1998). ר' חיים לוק פותח את השיר בערבית. במילות הקסידה המרוקאית, וממשיך במילות הפיוט בעברית. מסיים את הפרק פיוט של ר' ישראל נג'ארה, "יעלה יעלה", שהמוטיבים שבו לקוחים ממגילת "שיר השירים". המשורר מתאר דו-שיח בין הדוד לרעיה, קשר אשר ברבות הימים יתפרש במסורת היהודית כמשל ליחסים בין עם ישראל לאלוהיו. גם כאן לחן הפיוט הוא של שיר ערבי. המקצב מתפתח מ-4/4 ל-6/8, והשיא הוא סולו חצוצרה (איתמר בורוכוב) המוביל למהלך אקסטטי, בהשראת שירי הילולות הצדיקים שהיו נהוגות במרוקו.

נֹרָא בִּי עֶמְרָם

נֹרָא בִּי עֶמְרָם גֵּרָם
דֹּדִי אֹר עֵינֵי סִינִי

בָּצַע בְּדַמִּי
קְרוֹב אַח עֲצָמִי

אִיךְ תִּנָּא דִּידָן לָן דָּן
שִׁלַּח בְּעִירָה בְּשָׂדֶה חֲבֵרו
עַל יְדֵי שִׁירו מְתֵק לְשׁוֹנו

דִּינָא דְגֵרָמִי

אַל מֶלֶךְ נֶאֱמָן רַחֲמָן
יִבְנֶה עַל נֶכּוֹן מְכוֹן

אֲשָׁאֵל מֵאֲתוֹ
בֵּית תְּפִלָּתוֹ

שֵׁם יִקְבוֹץ עַמּוֹ לְשִׁמו
וְשֵׁם נִתְרָאָה יִחַדּוּ בֵּית רוּאָה
נִמְתִּיק סוּד נָאָה

חֶבֶל נַחֲלָתוֹ

רַחֵל אִמּוֹ

פֶּרַח לְבָנוֹן יָנוֹן
מֶלֶךְ בִּיפִּיּו עֲדִיו

יְבוּא בִּרְנָה
עֵינֵי תַחֲזִינָה

וּבְמוֹרָא גָדוֹל מְגִדוֹל
אֵילַת אֲהָבִים
תַּמִּים אֲהָבִים

גָּלִי שְׂכִינָה
בֵּין הַכְּרוּבִים
אַז יִרְנָנו

שַׁעַר פֶּתַח דֹּדִי

שַׁעַר פֶּתַח דֹּדִי
כִּי נִבְהָלָה נַפְשִׁי

קוּמָה פֶּתַח שַׁעַר
גַּם נִשְׁעָרָה שַׁעַר

לִי לַעֲגָה שְׂפַחַת
יַעַן כִּי שָׁמַע אֵל

אִמִּי וְרָם לְבָה
קוֹל צַעֲקַת נַעַר

מִדֵּי חֲצוֹת לַיִל

אַחַר אֲשֶׁר הִכָּה

פָּרָא רִדְפָנִי
אוֹתִי חֲזִיר יַעַר

הִקָּץ אֲשֶׁר נִחַתָּם
לְבִי, וְאִין מִבִּין לִי

הוֹסִיף עָלִי מִכְאוֹב
וְאִנִּי בַעַר

יַעֲלָה יַעֲלָה

יַעֲלָה יַעֲלָה יַעֲלָה בּוֹאִי לִגְנִי
הַנֶּץ רִמּוֹן גַּם פֶּרֶחָה גִּפְנִי

יְבוּא דֹדִי יָכִין צַעֲדִיו
אִם יְדִידִי אֲרָכּוּ נְדוּדִיו

וְיֹאכֵל אֶת פְּרִי מְגִדִּיו
אִיךְ יַחֲדָה אֲשֵׁב עַל כִּנִּי

יַעֲלָה...

שׁוּבִי אֵלַי, אֶת בֵּית אֲהוּבָה שׁוּבִי אֵת, וְאִנִּי אֲשׁוּבָה
הִנֵּה עֹמֵף זֹאת אוֹת כְּתוּבָה כִּי בְּתוֹכָךְ אֶתֶּן מִשְׁכָּנִי

יַעֲלָה...

ח. שמחה

7. חיש אנא

"אהבת עולמים" מסתיימת במסר של שמחה. "חיש אנא" הוא פיוט נדיר הזכור לר' חיים לוק מילדותו. הוא שיחזר עבור "אהבת עולמים" את מילות השיר מזיכרוננו והשלים לפי הצורך. הפיוט מבוסס על לחן ספרדי מודרני בסגנון הפלמנקו, כשהמילים "חיש אנא" מחקות את המצלול של המילה הספרדית "חיסאנא" (צוענייה). את הפיוט מקדים סולו גיטרה (ארמונד סבח).

חיש אנא

אנא י-ה אל מלא משאלי
מקדשך חיש יבנה

עיני לך תמיד צופיה
חיש אנא

צור לבבי מצפה לישועתך
י-ה צור השב בנים להדומך
מצור קראתי י-ה ענני
קבץ עדתך משביה

אל אים החיש ובנה אולמך
הצילני וגם עדתך משבי
בפי אפצח זמר ורננה
חיש אנא

אל חנן ישועה הקרב
י-ה אל נחנו לציון בזמן קרב
לא יקרא לך עוד עזובה
קבץ עדתך משביה

תמיד לך אשיר בקר וערב
י-ה אל נורא פדני מצרה
לא תוסיפי עוד לדאבה
חיש אנא

האמנים

ר' חיים לוק - שירה

יליד מרוקו. מגדולי הפייטנים בדורנו. נודע ברחבי העולם בזכות סגנונו האישי הייחודי, סגנון הנשען על יכולת אלתור ופרשנות ייחודית, תוך שליטה ברזי המוסיקה האנדלוסית והמזרחית. ר' חיים לוק מופיע תדיר על הבמות הגדולות במרוקו, בפסטיבלים ובארמון המלך, וכן בפסטיבלים שונים ובקהילות יהודיות ברחבי העולם. בארץ מופיע רבות, בין השאר כסולן התזמורת האנדלוסית. נדודיו של ר' חיים לוק בעולם הפגישו אותו עם מגוון תרבויות וסגנונות מוסיקליים, ויצרו בו פתיחות מופלאה לשיתופי פעולה מגוונים. במקביל להיותו פייטן מוביל בעולם המסורתי, הוא הופיע יחד עם אמנים ישראליים ובינלאומיים, תוך שילוב בין סגנונות שונים. יכולת האלתור והחיפוש אחר צליל אישי מקורי, הופכים כל שיתוף פעולה אתו למרתק ומלא דמיון.

עומר אביטל - עיבודים, הלחנה, ניהול מוסיקלי ונגינה בקונטרבס

נולד בגבעתיים. מאז שנת 1992 הוא חי ויוצר בניו יורק ובישראל. אביטל הוא בין המוסיקאים הישראלים הבולטים והחשובים השוהים בחו"ל. הוא מנגן בקונטרבס בסגנונות ג'ז שונים, מלחין, ומתמחה גם במוסיקה האנדלוסית והמזרחית, שאותה הוא מרבה לשלב ביצירתו. הלחנותיו, נגינת הקונטרבס ונגינת העוד שלו, זוכים לשבחים רבים בעולם. בשנים האחרונות התרכז בפרויקטים המשלבים מוסיקה מסורתית ממקורות יהודיים וישראליים עם הלחנה ופרשנות עכשווית. אביטל משקיע חלק ניכר מזמנו בנגינה בעוד, שהיא אהבתו והחיבור שלו אל שורשיו במוסיקה המזרחית. השילוב הזה הביא אותו לשיתוף פעולה בתחומים רבים, בין השאר עם נגן העוד הווירטואוז תייסיר אליאס, נגן החצוצרה והסנטור אמיר אל ספר, תזמורת המערב בירושלים, אנסמבל התזמורת האנדלוסית, הפסנתרן האלג'יראי האגדי מוריס אל-מדיוני, וכמובן עם הרב חיים לוק. עד היום הפיק אביטל חמישה עשר תקליטורים משלו ומשל להקות בהן הוא שותף, ולקח חלק בהקלטות רבות כנגן בס ועוד.

יאיר הראל - תחקיר, עריכה, ניצוח מקהלה ונגינה בכלי הקשה

ממייסדי האנסמבלים 'האומן חי' ו'תפילאלת'. עשייתו המוסיקלית מתרכזת במסורות שירה יהודיות ובמוסיקה עכשווית. עם מוריו נמנים אנדרה היידו, רוז'ה ישי, פרץ אליהו ור' מאיר עטיה. הוא מנהל את אתר האינטרנט 'הזמנה לפיוט', ומשמש מנהל אָמנותי של פסטיבל הפיוט בירושלים. יאיר הוא בוגר הישיבה הגבוהה של הקיבוץ הדתי ובית הספר למוסיקה מן המזרח בירושלים.

גרג טרדי (ארצות הברית) - סקסופון טנור וקלרינט

טרדי נולד למשפחה מוסיקלית והחל בלימודי קלרינט קלאסי. למד אצל נגני קלרינט מפורסמים כראסל דגון וג'ק סנאוולי. במקביל החל לנגן גם בסקסופון בהופעות פאנק באזור מילווקי. בהשפעת אחיו הבוגר החליט להפוך למוסיקאי ג'ז, וחקר לעומק את המוסיקה של ג'ון קולטריין. עבר לסנט לואיס, שם ניגן בסצנות הג'ז והבלוז, ולבסוף חזר לעיר הולדתו ניו-אורלינס, כדי להתמקד בלימודי ג'ז. בשנת 1992 הקליט טרדי את פרויקט הסולו הראשון שלו Crazy Love. בתקופה זו הוא גם החל להופיע עם אלווין ג'ונס, עבר לניו-יורק, ושם הקליט עם אמנים רבים ומוכרים. בשנת 1998 יצא האלבום הראשון של טרדי כמוביל להקה, Serendipity. המבקרים קיבלו את האלבום בהתלהבות, והוא היה מועמד לפרס בתחרות ג'ז בניו יורק, בקטגוריה של אלבום ביכורים. מאז הקליט עוד מספר אלבומים שזכו לקבלת פנים חמה.

ארמונד סבח - עוד, מנדולינה ואקורדיון

סבח נולד במרוקו והחל לנגן בילדותו על כלי מיתר והקשה שונים. הוא בוגר האקדמיה למוסיקה על שם רובין בירושלים, וניהל הרכב שהתמחה במוסיקה יהודית מרוקאית. עבד עם אנסמבל ג'בליו של הזמרת אילנה אליה כמלחין, מעבד ומבצע, והיה המנהל המוסיקלי של תכנית שהקדיש אנסמבל זה לזמרת המצרייה הגדולה אום כולת'ום. הוא חבר באנסמבל "קול עזר תוף", שאלבומיו זכו בביקורות נלהבות. לפרנסתו עבד שנים רבות גם כמכוון פסנתרים.

דניאל זמיר - סקסופון

נולד בשנת 1980 בפתח תקווה והחל ללמוד סקסופון בגיל 12. הוא בוגר התיכון על שם תלמה ילין בתל אביב ובוגר בית הספר החדש בניו יורק, במגמת ביצוע ג'ז. כששהה בניו יורק החל להתעניין במוסיקה יהודית, חסידית ומזרח אירופית, ולפתח את סגנונו הג'זי-יהודי. בארצות הברית הקליט שלושה אלבומים עבור חברת ההקלטות "צדיק". בשנת 2004 חזר לישראל והוציא בחברת "התו השמיני" את אלבומו הרביעי "אמן", ובשנת 2009 אלבום נוסף בשם "אחד".

דוד מנחם - נאי ערבי

הרב דוד מנחם הוא פייטן ונגן נאי ערבי, יליד ירושלים. למד את מסורת הפיוט הבבלית מסבו, החזן ר' גורג' יאיר זצ"ל, ואת מסורת הפיוט החלבית-ירושלמית בבית הכנסת "עדס". למד לדיינות בישיבת "מרכז הרב". ניגן עם הרכבים שונים: נגני התזמורת הערבית הישראלית, התזמורת האנדלוסית, אנדלוסלאם, יאיר דלאל, פרץ אליהו ועוד. בשנת 2007 השתתף כסולן במופע "שירת המפטירים" התורכית, בפסטיבל העוד הבינלאומי בירושלים. בשנים האחרונות הרבה להופיע עם אמנים ישראליים עכשוויים, בהם ערן צור, מאור כהן, שלומי שבן ועוד.

אלעד גבאי - קאנון

נולד בירושלים בשנת 1975. גדל על ברכי הפיוט הבבלי שהנחיל לו אביו, החזן משה גבאי ז"ל. בוגר החוג למוסיקולוגיה באוניברסיטת בר-אילן. גבאי התמחה באיסטנבול, תורכיה, בנגינה על קאנון. הוא נגן, זמר ומנהל מוסיקלי במופעי פיוט ומוסיקה אתנית בארץ ובעולם וחבר באנסמבל "שחרית". הוציא תקליט סולו בשם "דרך הקאנון והעוד". אלעד הוא מורה לשירת פיוטים, לנגינה ולתורת המוסיקה בבית הספר למוסיקה מהמזרח בשכונת מוסררה בירושלים, ומלמד ב"קהילות שרות" את מסורות בבל ותורכיה.

אלעד לוי - קמאנג'ה (כינור מרוקאי)

לוי, יליד אשקלון, הוא תלמידו המובהק של מי שהיה גדול הכנרים בסגנון האנדלוסי בישראל, ישועה אזולאי ז"ל. מגיל צעיר ביותר התחבר למוסיקת ה"אלא" האנדלוסית ולשירת הבקשות, והשתתף בשיעוריו של ר' מאיר אלעזר עטיה מירושלים. עדיין ממשיך ללמוד מאמנים ומורים דגולים, כגון ר' חיים ביטון ונינו ביטון. אלעד הוא חבר בתזמורת האנדלוסית הישראלית ומופיע בארץ ובחו"ל בביצוע של מוסיקה אנדלוסית. ניגן עם גדולי הזמר האנדלוסי בארץ ובעולם, בהם אמיל זריהן, ר' חיים לוק, ליאור אלמליח, ועבדל סלם ספיאני. הוא אחד הנציגים הבולטים של הדור הצעיר של מוסיקאים הממשיכים את המסורת האנדלוסית בישראל.

גליה חי - ויולה

בוגרת תיכון תלמה ילין, קונסרבטוריון תל אביב ויחידת הנגנים של משכנות שאננים. הייתה תלמידתם של פרופסור דוד חן ושל צביקה כרמלי. זוכת מלגת קרן התרבות אמריקה-ישראל. ממקימות הרביעייה הישראלית למוסיקה עכשווית, וחברה בה כשלוש שנים. השתתפה בכיתות אמן רבות, בהן עם טביאה צימרמן, יורי בשמט, רבקה גולני, אנדרו מאנזי וקאתי דברציני. למדה בבית הספר רימון, שם הייתה תלמידתם של יאיר דלאל ואילן סאלם. כיום היא חברה ב"פאניק אנסמבל" ובלהקת "נקמת הטרקטור".

הילה אפשטיין - צ'לו

ילידת 1972, הילה היא בוגרת האקדמיה למוסיקה על שם רובין בתל אביב, והאקדמיה למוסיקה בקאסל, גרמניה. הייתה תלמידתם של עמנואל גרובר, אורי ורדי והלל צורי. משנת 1986 זכתה ברציפות במלגות קרן התרבות אמריקה-ישראל. מופיעה ופעילה בארץ ובחו"ל כנגנית קאמרית. הופיעה והקליטה בארץ עם אמנים רבים כגון: יוני רכטר, שלום חנוך, ברי סחרוף, "אלג'יר", "נקמת הטרקטור", עידן רייכל, שם טוב לוי ועוד. חברה בפרויקט Yemen Blues עם הזמר רביד כחלני. היא ממקימות הרביעייה הישראלית למוסיקה עכשווית, וחברה בה כשלוש שנים. השתלמה אצל רביעיית אמדאוס (לונדון), רביעיית איזאי (צרפת) ורביעיית ברודצקי (אנגליה). היא חברה קבועה באנסמבל סולני תל-אביב ומלמדת צ'לו בקונסרבטוריון גבעתיים.

איתמר בורוכוב - חצוצרה

נולד בתל-אביב בשנת 1984 למשפחה מוסיקלית והחל לנגן בכינור בגיל 3. לאחר מכן ניגן בפסנתר ובגיטרה, ולבסוף מצא את ייעודו בחצוצרה. למד בבית הספר רימון. ניגן בתזמורות הג'ז של תל-אביב ושל חולון, הופיע עם המוסיקאי המוערך ארני לורנס, וכמו כן הקליט והופיע עם אמנים מוכרים כגון אפרת גוש, "כנסיית השכל", מרינה מקסימיליאן בלומין ועוד. בשנת 2003 זכה במלגה יוקרתית ללימודים בבית הספר החדש לג'ז ומוזיקה עכשווית בניו-יורק, שם סיים לימודי תואר ראשון בשנת 2009. כיום הוא חי ופועל בניו יורק, שבה החל להופיע ולעבוד עם כמה מהמוסיקאים הגדולים של דורנו כגון קרטיס פולר, קנדידו קמרו, צ'רלס טוליבר, ג'ייסון לינדנר, עומר אביטל ועוד. בשנת 2009 התקבל לתוכנית היוקרתית Betty Carter's Jazz Ahead Program בווישינגטון. חיפושיו המוסיקליים ואהבתו למוסיקה הביאו אותו לנגן גם עם מוסיקאים גדולים מעולמות שונים, כגון הפייטן רב חיים לוק, פסנתרן הג'ז הנודע ג'וניור מאנס, גדול נגני הקונגה קנדידו קמרו, נגן הסקסופון האתיופי אבטה בריהון ועוד.

יניב רבה - עוד

יניב גדל על ברכי הפיוטים ששמע בבית אביו, יליד לוב. לאחר שנים של עיסוק במוסיקה הערבית ולאחר שנשבה בקסמי המוסיקה התורכית הקלאסית, נסע רבה בשנת 2001 לאיסטנבול ללמוד אצל רב-אמן העוד יורדל טוקג'אן, מגדולי נגני העוד של ימינו. מזה שנים שרבה משתף פעולה עם בכירי המוסיקאים האתניים בארץ ומופיע בקונצרטים שונים בארץ ובחו"ל. ממקימי "רדיו אפנדי", הרכב עכשווי שמנגן ויוצר מוסיקה מקורית, תורכית ופרסית. יחד עם אלעד גבאי ייסד את "דו-אתנו", דואט של קאנון ועוד המתמחה במוסיקה מקורית ומזרחית-אמנותית. לאחרונה השתתף בסיבוב ההופעות של הפרויקט "אדומי השפתות", משירי אבן גבירול (ברי סחרוף ורע מוכיח). מלמד נגינה על עוד ומוסיקה תורכית קלאסית, מלחין יצירות מקוריות למוסיקה כלית, ומופיע בפרויקטים ובפסטיבלים שונים בארץ ובחו"ל.

אבנר קלמר - כינור

בוגר בית הספר רימון ובעל תואר ראשון מהאקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים במגמות הלחנה, עיבוד וביצוע ג'ז. הוא מעבד מבוקש לכלי מיתר בתחום המוסיקה הקלה בארץ. בין השאר הקליט והופיע עם דני סנדרסון, אריק ברמן, אייל גולן, שלומי שבן ועידן רייכל. הוא גם כנר ומעבד מוסיקלי בתיאטרון הקאמרי, ומעבד מוסיקלי קבוע של קרן אן בפרויקטים בינלאומיים שונים, בהם מוסיקה לסרטים ולטלוויזיה הצרפתית, ושירים שהפיקה קרן אן לעמנואל סנייה, איגי פופ, ונסה פאראדי, מלאני לורן ועוד.

איתמר שחר - נאי תורכי

מבכירי נגני הנאי בישראל, שחר הוא גם מורה, פייטן ומלחין, העוסק בשילוב הנגינה המזרחית הקלאסית עם מקורות יהודיים. קיבל מלגות רבות מטעם קרן התרבות אמריקה-ישראל, בהן מלגה יוקרתית ללימודים באיסטנבול, שם למד אצל גדולי נגני הנאי, ניזן אחמד שהין וניזן עומר. הופיע והקליט עם גדולי הנגנים באיסטנבול. קיבל מלגת מחיה ולימודים באיטליה מטעם חברת בנטון. איתמר הוא בוגר מצטיין של האקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים, וכיום מלמד בה. הוא מומחה במקאם המזרחי, בפיוטים ובמנגינות העוברות מדור לדור, מהמסורות הסופיות ועד למסורת הפרסית הקלאסית.

יורם אזולאי - טאר (תוף מסגרת אנדלוסי)

אמן טאר. היועץ המוסיקלי של התזמורת האנדלוסית הישראלית ואחד מבכירי המוסיקאים בתחום המוסיקה האנדלוסית בישראל. בנו של הכנר הדגול ישועה אזולאי, אחד מהמוסיקאים שהביאו את המוסיקה האנדלוסית ממרוקו למדינת ישראל.

יוחאי כהן - כלי הקשה

אמן כלי הקשה צעיר יליד צפת. תלמידו של זוהר פרסקו ומנגן בפרויקטים בינלאומיים, בהם Yemen Blues. נחשב לאחד הכוחות העולים בשדה כלי ההקשה בישראל.

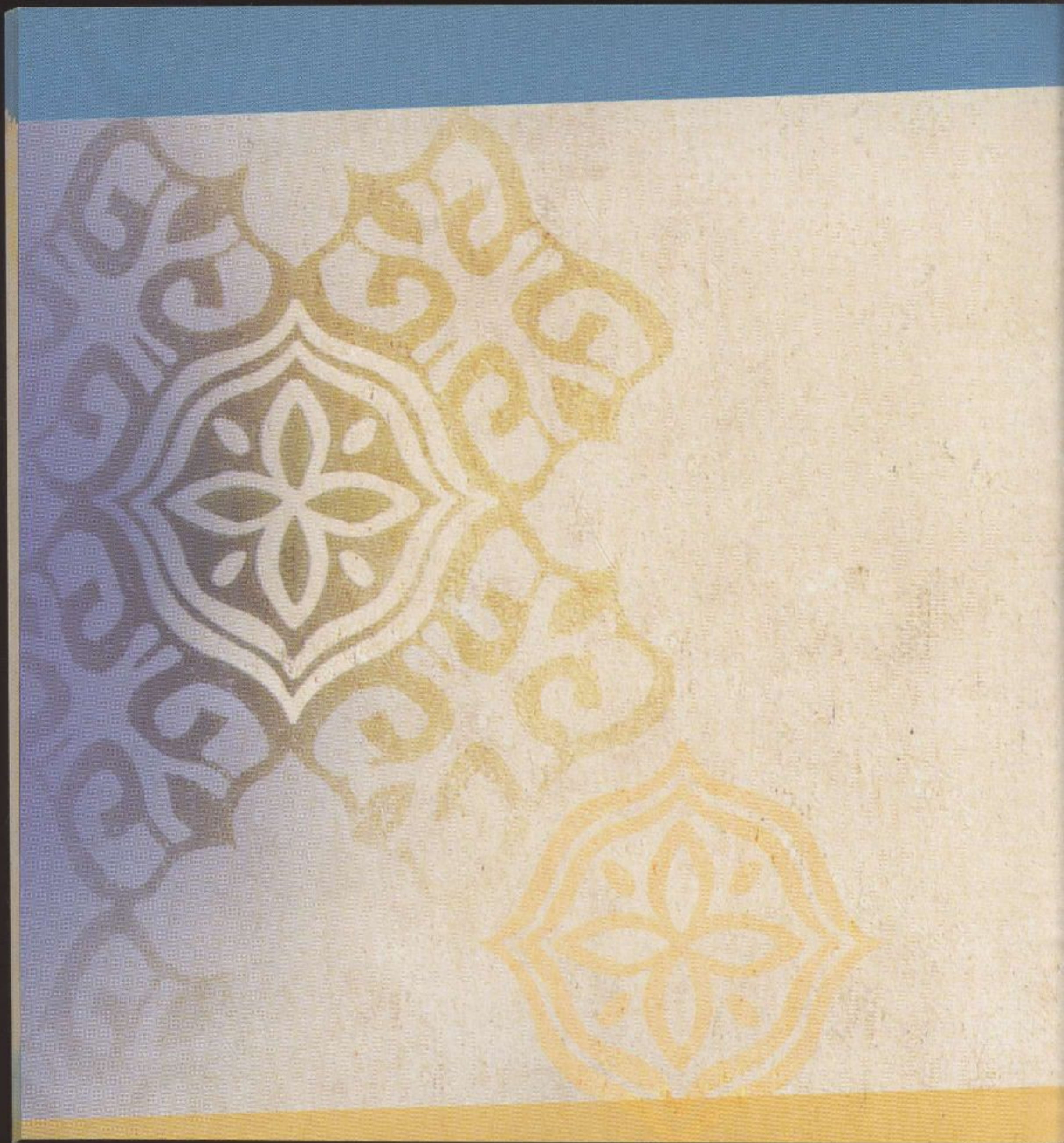

קרן טננבאום - כינור

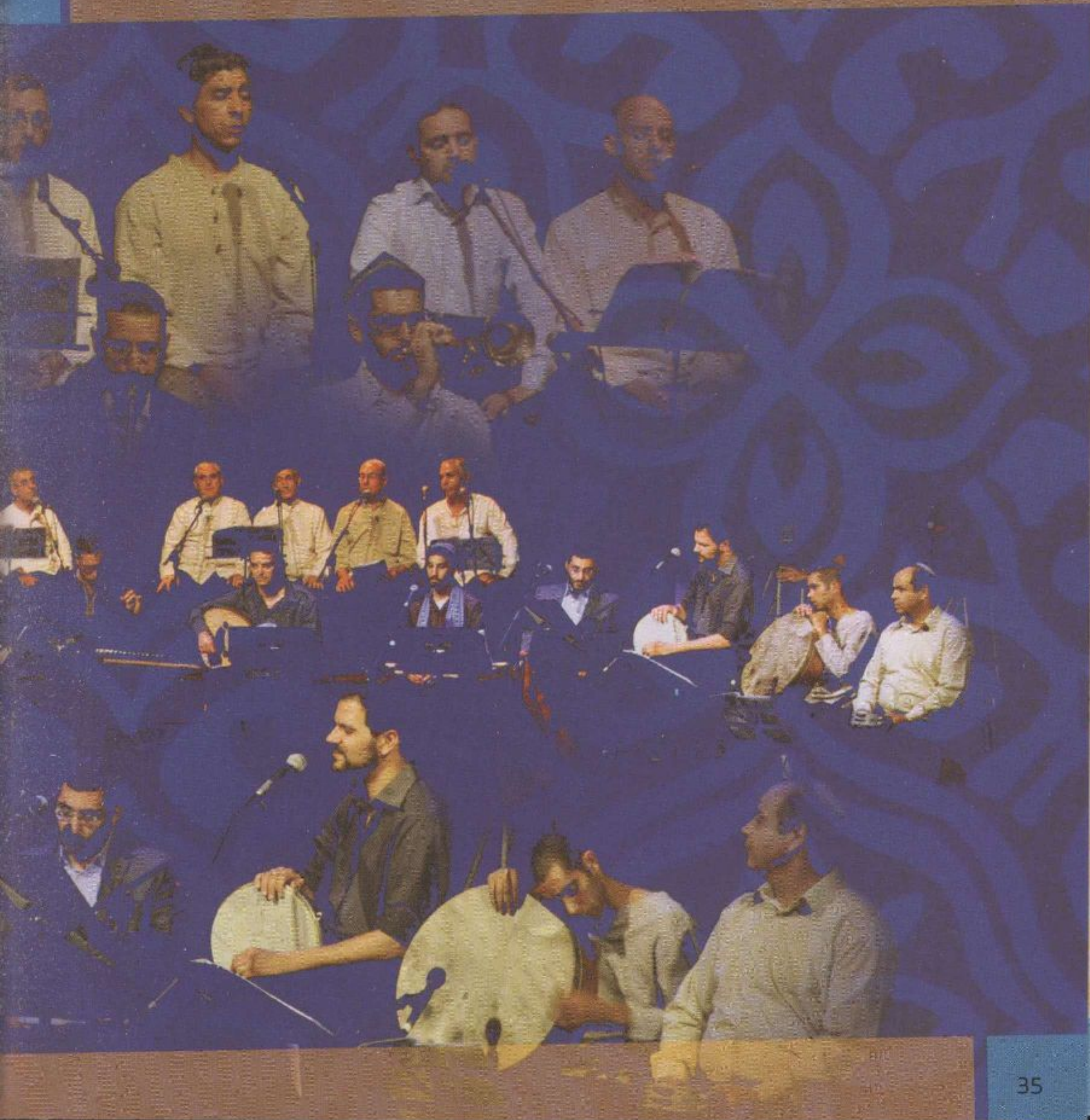
ארז ביטון - משורר

נולד בשנת 1942 בעיר אוראן שבאלג'יריה להורים ילידי מרוקו, ועלה עם הוריו בשנת 1948. התגורר עם משפחתו במעברת רעננה ולאחר כשנה עברו לעיר לוד. בגיל 11 נפצע ביטון מהתפוצצות רימון שוגג והתעוור. כתוצאה מכך הוא עבר ללמוד בבית חינוך עיוורים בירושלים. כבוגר למד עבודה סוציאלית ופסיכולוגיה שיקומית. ביטון הוא מן המשוררים העבריים החשובים בדורות האחרונים, ונחשב לאב המייסד של השירה המזרחית החדשה בישראל. הוא המקים והעורך של כתב-העת "אפיריון". ספרי השירה שפרסם: "מנחה מרוקאית" (1976), "ספר הנענע" (1979), "ציפור בין יבשות" (1990), ו"תַּמְבִּיטָה": ציפור מרוקאית" (2009).

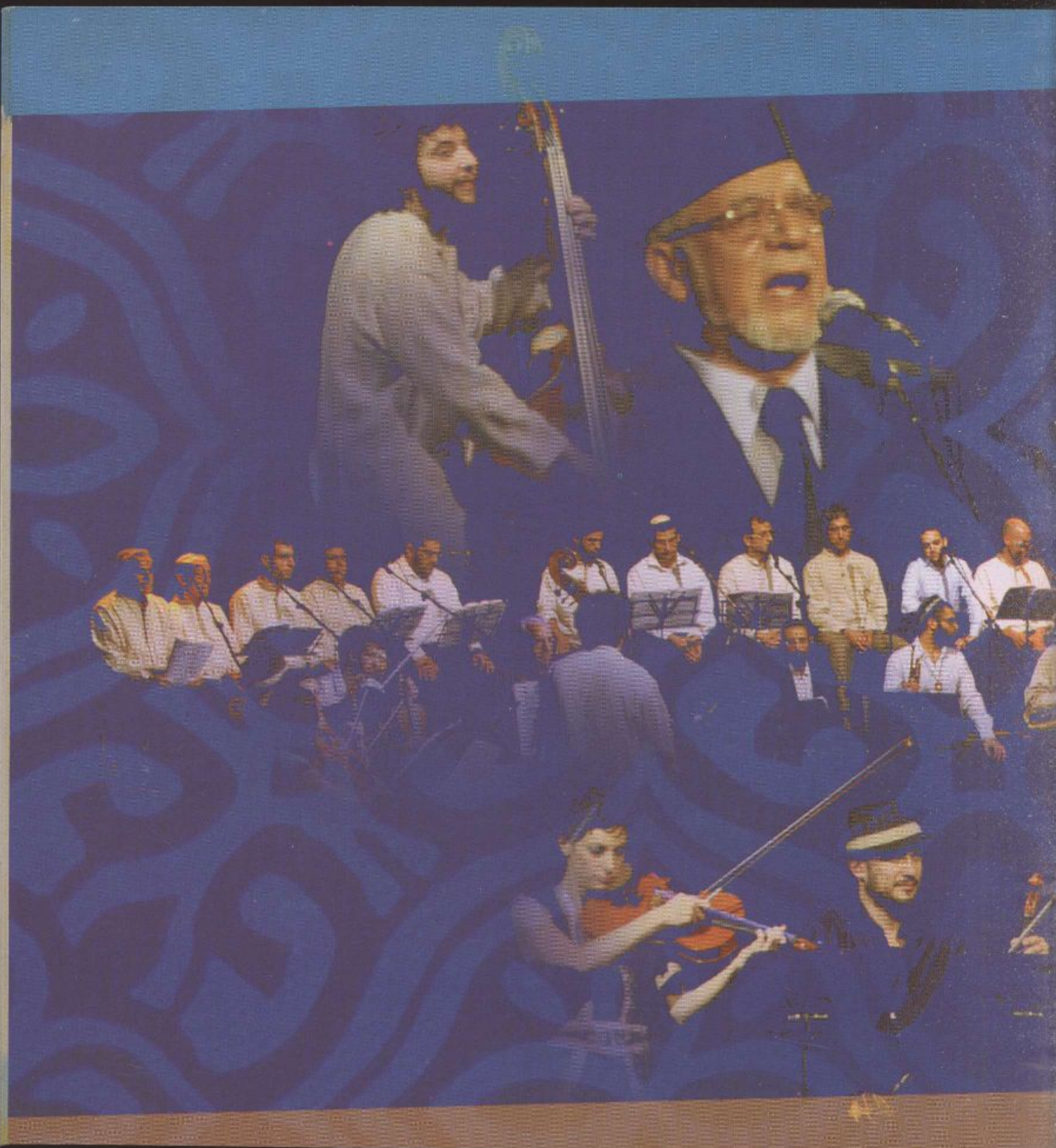

him blind. Due to this injury he was forced to move to Jerusalem to study at the Jerusalem Institute for the Blind. He studied social work and rehabilitation psychology. Bitton is one of the most important Hebrew poets of the past few generations, and is considered the founding father of the new Mizrahi poetry in Israel, which found expression in the periodical *Apiriyon* that Bitton founded and edited. Books of poetry he has published include: *Mincha Moroka'it* (A Moroccan Present, 1976), *Sefer Hana'na* (Book of Mint, 1979), *Tsipor bein yabashot* (A Bird between Lands, 1990), and *Timbisert: Tsipor Moroka'it* (Timbisert: Moroccan Bird, 2009).

program in Washington DC. His explorations and love of music led him to play with musicians from different genres, such as the paytan Rabbi Haim Louk, the famous jazz pianist Junior Mance, the great conga player Cándido Camero, and the Ethiopian Israeli saxophonist Abate Berihun.

YORAM AZOULAY – TAR (MOROCCAN FRAME DRUM)

Yoram Azoulay is a tar artist and is one of the top experts on Andalusian music in Israel. He is the son of the outstanding violinist Ye'oshua Azoulay who was one of the most distinguished musicians who brought the Andalusian music traditions from Morocco to Israel. He serves as the musical advisor to the Israeli Andalusian Orchestra.

YOHAI COHEN – PERCUSSION

A young, promising percussionist from France, Yohai Cohen is a student of the renowned Israeli percussionist Zohar Fresco. He participates in international projects, among them Yemen Blues. He is considered one of the rising stars of percussion performance in Israel.

EREZ BITTON – POET

Born in Oran, Algeria to Moroccan parents, Erez immigrated to Israel as a child in 1948. He lived with his family in the Ra'anana transit camp for a year, subsequently moving to Lod. When he was eleven he was injured by an accidental explosion of an abandoned grenade that left

Itamar graduated cum laude from the Academy of Music and Dance in Jerusalem where he currently teaches. He is an expert on the Turkish and Arabic *maqam*, *piyyutim*, and melodies that are handed down from one generation to another, spanning the gamut from Sufi traditions to classical Persian music. He has won several scholarships from the America-Israel Cultural Foundation, including a prestigious scholarship for studies in Istanbul under the legendary ney players Neyzen Ahmed Şahin and Neyzen Omar. In Istanbul he performed and recorded with the leading ney players. He was awarded scholarships and fellowships by the Benetton Foundation for study in Italy.

ITAMAR BOROCHOV – TRUMPET

Born into a musical family in Tel Aviv in 1984, Itamar Borochoy began to play violin at age three, subsequently adding piano and guitar and finally settling on the trumpet as his true calling. He studied in the Rimon School of Jazz and Contemporary Music and played in the jazz bands of Tel Aviv and Holon. He performed with the renown musician Arnie Lawrence, and recorded and performed with recognized artists such as Efrat Gosh, Knesiat Hasechel, Marina Maximilian Blumin, and others. In 2003 he won a prestigious scholarship to the New School for Jazz and Contemporary Music in New York, there he completed his B.A. degree in 2009. He currently lives and works in New York, where he performs with some of today's greatest artists: Curtis Fuller, Cándido Camero, Charles Tolliver, Jackson Lindner, Omer Avital, and others. In 2008 he was accepted into Betty Carter's Jazz Ahead Program, a highly regarded

project with the vocalist Ravid Kahalani. She played with the Israel Contemporary String Quartet for three years, and is counted among its founders. She furthered her musical education with the Amadeus Quartet (London), the Ysaÿe Quartet (France), and the Brodsky Quartet (England). She is a permanent member of the Tel Aviv Soloists Ensemble and teaches cello in the Givatayim Conservatory.

DAVID MENAHEM – ARABIC NEY

Born in Jerusalem, Rabbi David Menahem is a paytan and Arabic ney player. He absorbed the Iraqi *piyyut* tradition from his grandfather, the *Hazzan* Rabbi Gurji Yair, while at the same time he learned the Aleppo-Jerusalem tradition at the Ades Synagogue. He also graduated as a rabbinical court judge at the Merkaz Harav Yeshiva. He has played with various ensembles: the Israel Arabic Orchestra, the Andalusian Orchestra, Andulusalam, Yair Dalal, Peretz Eliyahu, and others. In 2007 he was soloist in the Turkish Maftirim concert in the International 'Ud Festival in Jerusalem. In the past few years he has appeared with several contemporary Israeli artists, including Eran Tzur, Maor Cohen, and Shlomi Shaban.

ITAMAR SHAHAR – TURKISH NEY

In addition to being one of the foremost ney players in Israel, Itamar Shahr also is a teacher, a paytan, and composer who succeeds in integrating classical Middle Eastern playing with Jewish repertoires.

KEREN TENENBAUM – VIOLIN

GALIA HAI – VIOLA

Galia Hai is a graduate of the Thelma Yellin High School for the Arts, of the Tel Aviv Conservatory, and of the Performing Unit at the Jerusalem Music Center - Mishkenot Shaananim. She was a student of Professor David Chen and of Tzvika Carmeli and was awarded a scholarship by the America-Israel Cultural Foundation. She was a founding member of the Israel Contemporary String Quartet, and played with them for three years. Among the master classes in which she has participated are those taught by Tabea Zimmermann, Yuri Bashmet, Rivka Golani, Andrew Manze, and Katy Debreceni. She studied in the Rimon School of Jazz and Contemporary Music under the tutelage of Yair Dalal and Ilan Salem. Hai is currently a member of the Panic Ensemble and of the rock band Tractor's Revenge.

HILA EPSTEIN – CELLO

Epstein is a graduate of the Rubin Academy of Music at Tel Aviv University, and the Academy of Music in Kassel, Germany. Epstein was a student of Emanuel Gruber, Uri Vardi, and Hillel Tzori. For several years in succession since 1986 she was awarded scholarships by the America-Israel Cultural Foundation. She is active in Israel and abroad as a chamber music player. She has performed and recorded with artists and bands such as Yoni Rechter, Shalom Hanoch, Barry Sacharoff, Algier, Tractor's Revenge, Idan Reichel, Shem Tov Levi, and others. She is a member of the Yemen Blues

ELAD LEVI – KEMANJA (MOROCCAN VIOLIN)

Elad Levi, born in Ashkelon, is an outstanding student of the greatest Andalusian violinist in Israel, the late Ye'oshua Azoulay. As a youngster he was drawn to Andalusian music and to the Moroccan *bakkashot* (religious poetry), and studied under Rabbi Meir Elazar Atiya in Jerusalem. He continues to study with masters such as Rabbi Haim Bitton and Nino Bitton. Elad performs in Israel and abroad, both as a member of the Andalusian Orchestra and as an accompanist to some of the leading Andalusian vocalists, such as Rabbi Haim Louk, Emile Zrihen, Lior Elmalich, and Abdelsalam Safiani. He is one of the rising stars among the younger generation of musicians perpetuating the Andalusian music tradition in Israel.

AVNER KELMER – VIOLIN

Avner Kelmer is a graduate of the Rimon School of Jazz and Contemporary Music and has a B.A. degree in Jazz composition, arranging, and performance from the Jerusalem Academy of Music and Dance. He is very much in demand in Israel as an arranger of light music for strings. He has performed and recorded with Danny Sanderson, Arik Berman, Eyal Golan, Shlomi Shaban, and Idan Reichel. He is also a violinist and musical arranger for the Cameri Theater, the permanent arranger for the Ann Foundation for various international projects, including music for French films and television, and songs that this institution produces for **Emmanuelle Seigner**, Iggy Pop, Vanessa Paradis, **Mélanie Laurent**, and others.

in the Musrara neighborhood of Jerusalem and instructs in the Iraqi and Turkish traditions in the Kehillot Sharot ("Singing Communities") project.

YANIV RABA – 'UD

Yaniv grew up in the *piyyut* tradition of his father who immigrated to Israel from Libya. After being involved with Arabic music for years, and after he was enraptured by the magic of classical Turkish music, Raba traveled to Istanbul in 2001 to study with Yurdal Tokcan, one of the preeminent 'ud masters of our day. Raba has been working with the top ethnic musicians in Israel, and performs in concerts both here and abroad. He is a founder of Radio Effendi, a contemporary ensemble that plays and creates original music in the Turkish and Persian traditions. Together with Elad Gabbai he founded Du-Ethno, a duet of kanun and 'ud specializing in original Eastern art music compositions. Lately he participated in a round of appearances for the Adumei Hasfatot project which featured the poems of Solomon Ibn Gabirol. He teaches 'ud and classical Turkish music, composes original instrumental music, and performs at projects and festivals in and outside Israel.

for the New York jazz competition in the category for first-time releases. Subsequently, he recorded a number of albums which have been warmly received.

ARMOND SABAH – 'UD, MANDOLIN AND ACCORDION

Sabah was born in Morocco and began to play various string and percussion instruments in his childhood. He is a graduate of the Rubin Academy of Music in Jerusalem, and directed an ensemble that specialized in Moroccan Jewish music. He worked as a composer, arranger, and performer with the Jabaliyo ensemble of the singer Ilana Eliya and was the musical director of the program that the ensemble devoted to the great Egyptian singer Umm Kulthum. He is a member of the Kol Oud Tof ensemble whose albums have received enthusiastic acclaim. For many years he has also worked as a piano tuner.

ELAD GABBAI – KANUN

Born in Jerusalem, Gabbai was instructed in the Iraqi *piyyut* tradition by his father, the late *Hazzan* Moshe Gabbai, and is a graduate of the Music Department of Bar-Ilan University. Gabbai furthered his musical education in Istanbul, specializing in the kanun. He is an instrumentalist, a vocalist, and musical director of *piyyut* performances in Israel and around the world. He is a member of the Shaḥarit ensemble and has produced the CD *Derekh Kanun ve-'Ud* (The Way of the Kanun and 'Ud). Gabbai teaches at the Center for Classical Music from the East

YAIR HAREL – RESEARCH, EDITING, CHOIR CONDUCTING, AND PERCUSSION

Yair Harel is one of the founders of HaOman Hai and Tefillat ensembles. His musical activities center on traditional Jewish repertoires and contemporary Western music. Among his teachers are Andre Hajdu, Roger Yshai, Peretz Eliyahu, and Rabbi Meir Atiya. He directs the website "An Invitation to Piyut" and is the artistic director of the *Piyyut* Festival of Jerusalem. Harel is a graduate of the Yeshiva of the Religious Kibbutz movement and of the Center for Classical Music from the East in Jerusalem.

GREG TARDY – TENOR SAXOPHONE AND CLARINET

Tardy was born into a musical family in the United States and began studying classical clarinet. He studied with the famous clarinetist Russell Dagon and Jack Snavely. At the same time he studied saxophone and appeared in punk performances around Milwaukee, Wisconsin. His older brother encouraged him to become a jazz musician, and to engage in serious research on the music of John Coltrane. He moved to St. Louis where he played in the jazz and blues scenes, and eventually returned to his birthplace, New Orleans, in order to concentrate on jazz studies. In 1992 Tardy recorded his first solo project, *Crazy Love*. During this period he began to perform with Elvin Jones, moved to New York, and there recorded with a number of well-known artists. In 1998 *Serendipity*, Tardy's first album as a band leader, was released. The album was received to great acclaim by critics, and he was a candidate

OMER AVITAL – ARRANGEMENTS, COMPOSITION, CONDUCTING, AND DOUBLE BASS

Born in Givatayim, Israel Omer Avital has been living and composing both in New York and in Israel since 1992. Avital is among the most outstanding Israeli musicians residing abroad. He plays the bass in several jazz styles, composes, and specializes in Andalusian and Mizrahi music, which is woven into his own compositions. His compositions and performances (on bass and 'ud) have brought him global praise. In the past few years he has concentrated on projects that integrate traditional music from Jewish and Israeli sources with modern compositions and interpretations. Avital devotes much of his time to 'ud playing, which is his first love, and ties him to his roots in Mizrahi music. These combinations have brought him to a number of joint ventures in different areas: he has played with the virtuoso 'ud musician Taiseer Elias, the prominent trumpet and santur player Amir ElSaffar, the Maghreb Orchestra of Jerusalem, the Ensemble of the Andalusian Orchestra, the legendary Algerian pianist Maurice El Medioni, and of course with Rabbi Haim Louk. He has produced fifteen discs of his own and with others, in addition to playing bass and 'ud in recordings by other musicians.

ABOUT THE ARTISTS

RABBI HAIM LOUK – PAYTAN

Born in Morocco, Rabbi Haim Louk is one of the foremost paytanim of our generation. Rabbi Louk has attained worldwide recognition thanks to the unique beauty of his voice, his ability to improvise and command of Andalusian and Middle Eastern music. Rabbi Haim Louk performs regularly in Morocco (on the major stages, in the royal palace, and in festivals there) and in festivals and Jewish communities throughout the world. He performs frequently in Israel, often as a soloist with the Andalusian Orchestra. Through his world travels he has become familiar with various musical traditions and styles and he has developed openness to a variety of cooperative endeavors. Along side his being a leading traditional paytan, he performs with Israeli and international artists incorporating a spectrum of different styles. His aforementioned improvisational ability and his search for an original, personal form of expression, turn every joint musical venture with him into a creative and exciting experience.

with the character of a Moroccan *qasida*. After this, we hear a *piyyut* by R. Shlomo Ibn Gabirol, "*Sha'ar petah dodi*," in which the poet petitions to abandon captivity for freedom. The melody is based on a most popular Moroccan *qasida* to this day, "*Ana mali* (or: *mani*) *fiash*" (أنا ما لي فياش) - "And I, about what should I complain?", popularized by well-known singer Abdesadek Chekara (1931-1998). R. Haim Louk begins the song in Arabic, with the words of the Moroccan *qasida*, and continues with the words of the Hebrew *piyyut*. This section concludes with the *piyyut* "*Ya'alah, ya'alah*" by R. Israel Najara, based on motifs from the Song of Songs. The poet describes this scriptural dialogue between a lover and his beloved, which Jewish tradition over the years has interpreted as a metaphor for the relationship between God and the people of Israel. Here as well, the *piyyut* is set to the melody of an Arabic song. The tempo develops from 4/4 to 6/8, and the climax is a trumpet solo (by Itamar Borochoy) that leads to an ecstatic progression, inspired by songs traditionally sung in Morocco at celebrations honoring saintly rabbis.

H. REJOICING

7. *Hish ana* / Anonymous; text arrangement R. Haim Louk

Ahavat 'olamim ends on a note of joy. *Hish ana* is a rare *piyyut* that R. Haim Louk recalls from his childhood. For the *Ahavat 'olamim* production, R. Louk has reconstructed the words of this song from memory, completing them as needed. The *piyyut* is based on a modern Spanish flamenco-style melody, with the words *Hish ana* imitating the sound of the Spanish word *gitana* (gypsy). A guitar solo (by Armond Sabah) precedes the *piyyut*.

G. FANTASY (TASDIR ZARKA)

4. Overture and *Taqsim*

5. *Nura bey amram* / R. Natan Jian

6. *Sha'ar petah dodi* / R. Shlomo (Solomon) Ibn Gabirol

Ya'alah, ya'alah / R. Israel Najara

After the sections of exile, redemption, wanderings, and love, we arrive at a section devoted to fantasy, inspired by the theme that connects the sections of *Ahavat 'olamim* and the performers' act of composition that pushes the artists' imagination to new spaces of multi-faceted, spirited sound. Interwoven in the introduction is a motif from the *piyyut* "*Nura bey amram*," which develops further and reaches new heights. Immediately following this, we hear a *taqsim* on the 'ud (by Armond Sabah), then a vocal opening that introduces the new *nuba*—*Zarka* (from the Algerian Andalusian tradition). The *piyyut* "*Nura bey amram*" by R. Natan Jian (19th c. Morocco) is a Moroccan Jewish *bakkashah*. On the surface, it sounds like an altercation between two friends who eventually find the path to reconciliation, but in fact, it is much more complex. The *paytan* begins with a Talmudic saying about the evil inclination, comparing it to burning fire. He then moves to the Torah, calling it a "spice" for the evil inclination; continues to the Jewish people and God; and ends with anticipation of the light of the Messiah and revelation of the Divine Presence. This Andalusian melody is unique to the Hebrew tradition,

F. WANDERINGS

2. *Taqsim*

3. *Mi yitneni 'uf* / David Shimoni

Yonah 'ad anah / R. Yaacov Ibn Tzur (Maqam Hijaz in Tunisian style)

Ya'elam shevani / R. Israel Najara

This section begins with a *taqsim* on the 'ud (by Yaniv Raba) in *maqam Nahawand*, leading to the Israeli song "*Shir ha-noded*" by David Shimoni, sung by R. Haim Louk in a exceptional interpretation. The text has been adapted to a popular Bucharian Jewish melody, apparently by Israeli singer Bracha Zefira (c. 1911-1990), who asserts that the poet wrote this poem for her (*Kolot rabim*, Ramat Gan, 1978, p. 183). The harmonic texture of the Israeli song develops into the *piyyut* "*Yonah 'ad anah*," which functions as an echo or reply to the former song. This *piyyut* was written by the *paytan*, halakhic authority, and kabbalist R. Ya'akov, son of R. Reuben Even Zur (Meknes, 5433/1673-Fez, 5513/1753). It is sung in the rather uncommon 7/8 meter, with the melody developing in the direction of *maqam Hijaz* (Tunisian style). The *piyyut* that follows, "*Ya'elam shevani*" by R. Israel Najara (d. 5385/1625), is sung in another unique meter of 10/8, and completes the thematic development, suggested by the texts, of wandering in exile and prayer for redemption.

CD II

E. EXILE

1. Overture and *Taqsim*

Eli lama azavtani / R. David Buzaglo

This section begins with a Turkish ney *taqsim* (by Itamar Shahar) in *maqam Hijaz*. According to the Arabic tradition, this *maqam* has the power to arouse longing, pain, and yearning. After the *petiha*, R. Louk sings "*Eli lama azavtani*," a *piyyut* by R. David Buzaglo, based on the melody of the Moroccan *qasida* (a form similar to the ballad). The poet cries out to God to account for His distancing Himself from His people and for abandoning them in their exile. In a paraphrase of the hermeneutic principles of Torah interpretation—rules for the study of Talmud and halakhah—R. David Buzaglo addresses God and asks Him to fulfill His promise to redeem His nation. In the middle of this *piyyut*, we hear a surprising modulation toward the major mode of *nuba Mazmum*, and the atmosphere becomes more optimistic. The change in mood is emphasized by a vocal improvisation introducing the new *nuba*. In the concluding segment, the meter changes from 4/4 to a stirring 6/8. At the conclusion of this common Andalusian rhythmic acceleration, we hear yet another surprising epilogue (saxophone solo – Daniel Zamir).

"*Lekha ha-El*", a mystical *piyyut* about the ten kabbalistic *sefirot*, in a melody set to 5/4 meter (an unusual one in Andalusian music). After this, in a different melody, we hear a segment beginning with the words *Smehim be-tzetam*, taken from the ancient *piyyut* "*El adon 'al kol ha-ma'asim*," which is part of the *Shaharit* (morning) service on Shabbat. Thematically, this text closes the circle that began with the opening *qeddushah* of the *tasdir*, and describes the heavenly song during the creation of the celestial lights. The melody is performed to a rousing 6/8 meter (*insiraf*), the closing meter in most of the Andalusian *tasdir*. The closing segment is also performed to this continuously accelerating tempo. In it, the classic Arabic *qasida* "*Raytu al-hilal*" (رَأَيْتُ الْهَيْلَالَ; translated into Hebrew by Almog Behar) is performed in alternation with the *piyyut* "*Yefefiyah livavtini*" (by unknown author), adapted to the melody of this Arabic song. At the end of this characteristic rhythmic progression, we enjoy a surprising epilogue (saxophone solo – Greg Tardy).

sings it in a Spanish melody from the *zarzuela* (light Spanish opera) "*La leyenda del beso*" (The legend of the kiss), composed by Reveriano Soutullo Otero (1880-1934) and Juan Vert Carbonell (1890-1931), first performed in Madrid (February 18, 1924). The *qeddushah* is based on the first part of an *intermedio* (instrumental segment) situated between the scenes of the last act in order to permit the stagehands to change the scenery. This *intermedio* has been released as an independent piece on various commercial recordings throughout the Hispanic world, mainly in the early 1950s, and we may assume that the Moroccan *paytanim* and cantors adapted the melody from one of these recordings. According to Yossi Louk on the website "An Invitation to Piyut" (*Shitufiyyut* tab), the initiator of this adaptation may have been cantor and teacher Yitzhak Kedoshim, choir conductor at Em Ha-Banim school in Casablanca, where R. Haim Louk studied.

The adaptation for orchestra creates a variegated texture, an echo of the choruses of angels, the *ofanim* and *serafim* recalled in the *qeddushah* prayer. From here, the *tasdir* continues to a *piyyut* from the *bakkashot*—"Sgulati ve-or eynai" by a poet named Salem—included in early collections of *piyyutim* from Algeria. The melody arouses longing—the longing for the Land of Israel expressed by the previous generations, intermingled with the longing of a new generation of Israelis for Jewish culture from Spain and the Maghreb.

In the second part of this section, we enter a new modal area, through modulation to *nuba Mazmum*, which has a clear major character. After a short introduction (*kemanja* solo), the ensemble performs two *piyyutim*:

D. YEARNING, FOR WHERE? (TASDIR SIKKA)

6. Overture: *Taqsim* and *Tushyah*

7. *Hodu la-Adonay, Naqdishakh*

8. *Sgulati ve-or eynai* / Salem

9. Transition to *Nouba Mazmum*; *Lekha ha-El* / Anonymous

10. *Smeḥim be'tzetam*; *Insiraf: Raytu al-hilal* / *Yefefiyah livavtini*; Epilogue

The “Yearning” section is the longest and most complex in *Ahavat 'olamim*. It is divided into two parts—first a *tasdir* in *nuba Sikka*, which develops into the second part, a *tasdir* in *nuba Mazmum*. The *nuba Sikka* has shared modal characteristics with one of the main scales of Spanish flamenco. Thus to many listeners, it symbolizes the historical connection between the urban music of northwest Africa and the Andalusian tradition of Spain. The *tasdir* begins with an instrumental introduction divided into several segments. An accordion solo (by Armond Sabah) stands at the focal point of the first segment, which introduces the *nuba*. During the 20th century, players of Andalusian music willingly adopted this instrument as a result of exposure to European colonial rule. In the next part of the introduction, we hear an orchestral composition (*tushya*) presenting the main motifs that appear in the remainder of the *tasdir*. A short vocal introduction, consisting of two verses from the 118th Psalm, serves as preparation for the *qeddushah* (Sanctification), one of the central prayers in the Jewish liturgical services. R. Haim Louk

C. LOVE

3. Overture, *Taqsim*, *Bitayin*

4. *Yedid nefesh* / R. Elazar Azkari

5. *Omar la-Adonay mahsi* / Mas'ud

The "Love" section is built around the *nuba Ramel maya*, which inspires in the listener a feeling of spiritual longing. In the Muslim Andalusian tradition, this *nuba* is mainly used for religious song and praise of the Prophet. The beginning of the piece is a short instrumental introduction presenting the central motif of the melody in polyphonic orchestral arrangement. Following this are two improvisational solos performed to an irregular beat, first on the *kemanja* (Moroccan violin, played by Elad Levi), then sung. Both present the characteristic melodic sequences of the *nuba*. After this opening, the *piyyut* "Yedid Nefesh" is performed. Its author, R. Elazar Azkari (or Azikri; Safed, 5293/1533-5360/1600), defined it as "a supplication for *yiḥud* (cleaving of the individual with the Divinity) and loving desire." This *piyyut* earned a position of honor in Jewish tradition in general and Moroccan tradition in particular, and many melodies were written for it. The melody chosen here is of Algerian origin, in an adaptation that expands the traditional harmony and emphasizes the string quartet. Concluding this section is *Omar la-Adonay mahsi*, written by a poet named Mas'ud (this may be R. Mas'ud ben Mordechai Asab'uni of Marrakesh, late 19th-early 20th c.). This is a stirring and energetic *piyyut*, mostly sung as part of the *bakkashot* and at the *brit milah* (circumcision ceremony), with the figure of Elijah the Prophet appearing in the refrain.

B. DIALOGUE

2. *Le-daber be-etzem ha-nehara* / Erez Bitton;
Tzur she-heheyani / R. David Buzaglo

At the focal point of the second section of *Ahavat 'olamim* stands *Tzur she-heheyani*, a *piyyut* (*maqam Nahawand sha'abi*) by R. David Buzaglo, the leading *paytan* of Moroccan Jewry in the latter half of the 20th century. This *piyyut* was based on the Arabic song *Ayli hayani* (أيلي حيانى), which contains a hint of the *sha'abi* (popular) Moroccan style. It was written by Moroccan singer and composer Mohamed Fouiteh (d. 1996), considered one of the founders of modern, popular Moroccan music. The pentatonic scale prominent in this melody recalls the Berber style, characteristic of the mountainous regions of Morocco and western Algeria.

A rhythmic intensification develops during the course of this composition, leading to a jazz-style dialogue expressed by the tenor saxophone solo of Greg Tardy, a guest of the orchestra on the *Ahavat 'olamim* project. Before the *piyyut*, Moroccan-born Israeli poet Erez Bitton reads his poem "*Le-daber be-etzem ha-nehara*," subtitled "*Shaharit le'Rabi David Buzaglo, mi'gdolei paytanei yahadut Morocco*" [Morning prayer for R. David Buzaglo, one of the greatest *paytanim* of the Moroccan Jewry] (from *Tsipor bein yabashot* [A Bird between Lands], Ha'kibbutz Ha'meuhad, 1990). In his poem, Bitton dialogues with R. David Buzaglo, who like the poet, lost his sight but did not stop writing poetry. He calls to the rabbi: "Come out from the corner to the stage of all stages." *Ahavat 'olamim* seems to serve as a fulfillment of Bitton's wish.

ABOUT THE CONTENT OF AHAVAT 'OLAMIM

YAIR HAREL

REVISED BY EDWIN SEROUSSI

CD I

A. SPRING

1. *Nerdi natan reho* / R. Abraham Ibn Musa

The author of this *piyyut* for the festival of Shavuot was R. Abraham Ibn Musa of Tunisia (c. 5420/1660-5493/1733), Torah commentator, kabbalist, and *paytan*. It is sung by Moroccan Jews during the joyous celebrations of the giving of the Torah. The variegated colors of the orchestra are gradually introduced around this clear, optimistic melody, of the *Rasd-dhil nuba*. The orchestral voices blend together to create a uniquely textured variation on a classic North African-Mizrahi ensemble, integrating a jazz-style wind section and a string quintet. This piece serves as a greeting, introducing the entire composition. In it, the artists give thanks for the opportunity to come together and create, and to "receive Torah" from the depths of the communal and individual musical memory of R. Haim Louk.

you find religious, traditional, and secular expressions; an infinite variety of Jewish, Islamic, and Christian prayers; and diverse voices woven into a polyphonic texture that embraces multiple forms along the axis of time. In formulating the orchestra's concept, we attempt to weave threads above the abyss of oblivion, connecting past and future, tradition and contemporary creation, the Middle East and North Africa (the Maghreb, the West), Eastern Europe and Western. In the act of composition, we attempt to gather together the exiles of the Jewish soul—exiled, ironically, in the Land of Israel—to develop the wisdom of generations past, and to move toward polyphony as a *tiqqun*, a repairing of the crisis caused by immigration and detachment.

We most sincerely thank the supporters who enabled the performance of *Ahavat 'olamim* to take place, and the wonderful musicians and composers who participated with us in its creation. We owe a special thanks to poet Almog Behar for his assistance in formulating the concept of the performance and wording the concepts included here.

OMER AVITAL AND YAIR HAREL

AHAVAT 'OLAMIM IN PERFORMANCE AND THE NEW JERUSALEM ORCHESTRA

Many years of musical and spiritual exploration, which finally culminated in Jerusalem in 2010, led to the premiere performance of the New Jerusalem Orchestra—an Israeli-international orchestra founded with the goal of creating a new local sound, contemporary and multi-cultural, that draws on the musical roots of Jewish communities around the world, as well as of the cultural spaces that surround them. The goal of the orchestra is to perpetuate the traditional sound with its stylistic and aesthetic components, while aspiring to inventive and inspired artistic arrangements. At its first performance, the orchestra hosted R. Haim Louk, one of the greatest North African *paytanim* of our time—rabbi, musician, and exceptional individual.

The orchestra brings together leading musicians from Israel and abroad, from the musical fields of classical Western, classical Eastern, and jazz, joining together into an organic musical body that unites players from varied traditions. In this manner, we hope that the orchestra will encourage meetings between artists and audiences from a broad spectrum of society, both within the State of Israel and beyond.

The city of Jerusalem is the orchestra's natural home. More than any other city, Jerusalem expresses the complex and intense visage of Israeli culture. Jerusalem is home to a tense, conflictive but potentially productive daily encounter between ancient and modern, East and West. In Jerusalem

This project represents yet another stage in the work of the Jewish Music Research Centre, where the terms research and composition are no longer two separate or conflicting realms in the music field. Since its foundation in 1964, the Centre has operated at the nexus between musical ethnography and the Israeli society and culture. It is therefore fitting that the Centre publishes a work that draws on the tradition of *piyyut* and prayer of the Maghrebi Jewish community, a topic at the focal point of its ethnomusicological research.

EDWIN SEROUSSI

they also deserve thanks for their participation. The realization of this goal would not have been possible without R. Haim Louk, who offered the inspiration, guided the musicians, and performed this elaborate long piece, which required an intense vocal effort and adaptations to musical languages he had never before experienced. The final product serves then as a tribute to R. Haim Louk's contribution to contemporary Israeli culture.

Additional sponsors supported this project, and we thank them deeply: the Jerusalem Foundation, Keshet Foundation, and Magi Foundation. We were also greatly assisted by grants from Dr. Jack and Louise Hoffman of Australia, sponsors of the Contemporary Jewish Music series of the Jewish Music Research Centre. An additional contribution, of knowledge as well as material resources, was made by the website "An Invitation to Piyut," established by the Avi Chai Foundation. In the last few years, the relationship between the Jewish Music Research Centre and this website has produced many projects that introduce the musical tradition of Jewish communities to the general audience in Israel and abroad. The Ben-Zvi Institute for the Study of Jewish Communities of the East, another research division of the Hebrew University of Jerusalem, provided their *piyyut* choir, for which we are most grateful. As always, we thank the Jewish Music Research Centre's administrative staff, under the direction of Sari Salis, for management of the project vis-à-vis the Hebrew University administration.

who was born in the Russian Empire and immigrated to Mandatory Palestine/Israel in 1920.

In the Hebrew notes to the pieces on the disc, we have included a selection of the texts heard in *Ahavat 'olamim*. The full texts of the *piyyutim* can also be found on the website "An Invitation to Piyut" (www.piyut.org.il). The poets whose works are included on this disc address shared topics such as longing, love (physical and spiritual), exile and redemption (of the individual and the community), roots and uprooting, dream and reality, joy and sorrow. These rubrics form a shared basis for the composers, poets, and musicians, crossing physical and cultural boundaries and defying rigid linguistic terms, such as holy/secular or homeland/exile.

Omer Avital arranged the segments of each *tasdir*, and they are woven together using both traditional and contemporary musical languages. He integrates elements from Mizrahi and Maghrebi music, such as the principle of playing in unison with heterophonic splits and even fleeting, jazz-inspired chords—the type of music that Omer Avital has played for most of his career. The final result is a colorful, unique composition that can be listened to from many angles—multi-cultural, multi-stylistic, and of multiple meanings and resonances.

This one-of-a-kind project took shape following many years of searching and study on the part of Avital and Harel, as well as an investment of significant resources. The performance at the Israel Festival took place thanks to the Festival organizers' belief in this innovative concept and its successful realization. The best of Israel's musicians who work in a variety of styles and contexts enthusiastically joined in the performance, and

songs from the early twentieth century; and original compositions. Each *tasdir* contains improvisational sections of the eastern Arabic *taqsim* (plural *taqasim*) type, which does not appear in Andalusian music. The inclusion of the *taqasim* is a gesture to the contemporary Israeli Mizrahi (Middle Eastern) musical experience. Most of the musicians who participated in the performance of the composition share this musical language, which draws on modern Middle Eastern Arabic music.

The textual sources for *Ahavat 'olamim* are extremely varied. They span two thousand years of religious literary composition in Hebrew, with a small number in Maghrebi Judeo-Arabic as well. In addition to the ancient texts from the liturgy, such as the *piyyut* "*El adon 'al kol ha-ma'asim*," the repertoire contains poems by Andalusian Hebrew poets from the so-called Golden Age in Spain (late 10th century to mid-12th century), such as R. Shlomo (Solomon) Ibn Gabirol; Spanish poets who lived in the Middle East after the Expulsion from Spain (R. Israel Najara); and poets active in North Africa from the 17th-20th centuries—up until R. David Buzaglo, who died in Israel in 5735/1975. R. Buzaglo's songs included in *Ahavat 'olamim* are symbolic of the relationship between Morocco and Israel, expressed in the image of the immigrant paytan (both poet and singer in R. Buzaglo's case) who established the modern Andalusian Hebrew music school in Morocco. He brought it, along with his students, to Israel, where it thrives to this day. Along with the poems of R. Buzaglo are works by Erez Bitton, a Moroccan-born Israeli poet, and David Shimoni (1891-1956), a Hebrew poet of Ashkenazi background

to the forefront of the contemporary Israeli musical stage as an active participant in its design.

At the core of the *Ahavat 'olamim* concept lies a new composition based on the format of the Andalusian *nuba*. In Morocco, the term *nuba* refers to the classic repertoire originating in Al-Andalus (Moorish Spain) composed of a chain of vocal and instrumental pieces, performed consecutively. Most pieces have a shared musical mode and melodies constructed from similar melodic segments. The *tasdir* (series) is one movement from a *nuba* that includes a series of pieces sharing one rhythmic pattern, developing from a slow tempo to a fast one as the composition progresses from one segment to another. Based on these traditional forms, Avital and Harel chose selections from R. Louk's repertoire, and divided them into eight sections. Each section encompasses a theme related to the modern Israeli experience and its connection with its charged and complex past, as it finds expression in music.

The repertoire reflected in *Ahavat 'olamim* draws on multiple sources: *piyyutim* (liturgical poems) from the "old" *bakkashot*; traditional prayers; popular musical styles of the Maghreb (northwest Africa), mostly based on music from western Algeria, which was widespread and a favorite of the Moroccan *paytanim* (*piyyut* singers) in the early twentieth century (primarily the Algerian Jewish singer Salim Halali); modern, commercial forms of flamenco, popularized in Morocco in the mid-twentieth century through Spanish recordings and films, such as the songs of Juanito Valderrama and Alfredo Molina; Hebrew

INTRODUCTION

Ahavat 'olamim (Everlasting Love) is an original production based on a performance held in the framework of the Israel Festival in 2010. This is the third disc in the Contemporary Jewish Music series produced by the Jewish Music Research Centre. The discs in this new series do not aspire to compete with the proliferation of commercial recordings appearing under the label "Jewish music" in Israel and around the world. Their main goal is to encourage experimental creation drawing on Jewish sources—the same sources that the Centre labors to document, research and understand.

The product of the initiative and imagination of composer and double bass player Omer Avital, and of musician and educator Yair Harel, *Ahavat 'olamim* represents a modern journey into the depths of the Andalusian Jewish musical tradition of Morocco and Algeria. This tradition, shared by Jews and Muslims, is rooted in the experience of Jewish life in the cities of Morocco: in prayer, in life-cycle rituals, and in non-liturgical religious songs for the early morning vigils, called *Shirat ha-bakkashot* (songs of seeking, as in the *piyyut* by Salomon Ibn Gabirol, "Early will I seek you"). The Jewish Music Research Centre has long made the Andalusian Hebrew tradition a focal point for documentation and research. For over forty years, Rabbi Haim Louk has been the central figure in this documentation project, and *Ahavat 'olamim* is largely based on his extensive musical memory and singing talent. Thus this production represents a closing of the circle, bringing R. Louk's role far beyond that of a source for research,

Arrangements, composition and conducting: Omer Avital

Research, editing and choir conducting: Yair Harel

Recording: Yehuda Zeytun

Sound, mix and mastering: Uri Barak

Technical management: Nissim Shizaf

Production assistant: Mariana Hanin

Hebrew editing: Ruth Freed

English translation: Shira Leibowitz-Schmidt and Jessica Setbon

Graphics: Lotte Design

© and P the Hebrew University of Jerusalem, 2012

PARTICIPANTS:

Paytan: R. Haim Louk

Orchestra members: Omer Avital – contrabass,
Daniel Zamir – saxophone, David Menahem – Arabic ney,
Itamar Borochoy – trumpet, Elad Levi – kemanja (Moroccan violin),
Armond Sabah – 'ud, mandolin and accordion, Elad Gabbai – kanun,
Yaniv Raba – 'ud, Itamar Shahr – Turkish ney,
Keren Tenenbaum – violin, Avner Kelmer – violin, Galia Hai – viola,
Hila Epstein – cello, Yohai Cohen – percussion, Yair Harel – percussion.

Guest artists:

Greg Tardy (USA) – tenor saxophone and clarinet
Yoram Azulay – tar (Moroccan frame drum)

Reading: Erez Bitton

The Piyyut Choir of the Ben Zvi Institute

directed by Abraham Cohen with the soloist Moshe Louk

Hebrew University of Jerusalem
Faculty of Humanities
Jewish Music Research Centre
In collaboration with the National Library of Israel

This CD is made possible thanks to

Dr. Jack and Louise Hoffman, Perth, Australia
Keshet Foundation
Israel Festival
Jerusalem Foundation
Magi Foundation

And with the support of: Avi Chai House, "An Invitation to Piyut"
Website, Ben Zvi Institute for the Study of Jewish Communities of
the East

Academic Board of the Jewish Music Research Centre

Chairperson: Moshe Idel

Yom Tov Assis, Haggai ben Shamai, Ruth Hachohen, Don Harrán, Shlomo
Nae, Eliyahu Schleifer

Director: Edwin Seroussi

Artistic Directors: Omer Avital & Yair Harel

The New Jerusalem Orchestra with Rabbi Haim Louk
and the Piyyut Ensemble of the Ben Zvi Institute

AHAVAT OLAMIM

Andalusian Hebrew Song
from the Maghreb to Jerusalem

Jerusalem, 2012

Jewish Music Research Centre
The Hebrew University of Jerusalem

